ŠIAURĖS ATĖNAI

2010 m. gruodžio 3 d. Nr. 45 (1015) ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

A. Orlovos koncerto Šveicarijoje įspūdžiai — p. 2

Psichikos liga – ne nuolatinė būsena — p. 3

Pats V. Masalskis jau yra spektaklis — p. 6

I. Potašenko apie E. Limonovo knygos vertimą — p. 9

PETRAS RAKŠTIKAS

Gegužė

Iš tavęs garuoja svogūnai, bulvės ir majonezas, iš tavęs eina kava, eina drauge su meduoliais, su paprikom, agurkėliais ir trupučiu parausvintų krienų, eina per kiemą, pro namą, po saule, po liepomis, po debesiu, virš žolių, akmenų ir sliekų karalysčių, eina kojomis, apmautomis kojinėmis ir apautomis batais, ant kurių virš liepų, virš namo, virš kiemo atsispindi saulė ir debesys, į kuriuos virsta svogūnai, bulvės ir majonezas, ir kava drauge su meduoliais.

Nešdami žalumą, eglių kamienai per samanas brenda į paupį. Žvejo atspindys su meškere ir su kuprine be garso sėlina vandeniu. Žingsnius iškukavusi gegutė nutilo, mat žvejį sustabdė pliaukšt kažkas vandeny. Gyvindamos upės paviršiaus plokštumą, kai kurios žuvys garsiai pliaukši uodegomis, nors daugelis jų tai daro tyliai.

Šalia plačiai išsirietusio kelio, žalėjančio miško fone, kuris slepia vėją uodžiančių stirnų būrelį, ant juodos ir baltos spalvos stovo, ant mėlynos skardinės plokštelės, susikūprinęs baltas trečio kilometro ženklas. Vėjas nešioja deginamos žolės, drėgmės ir žydinčių ievų kvapus, tyrinėja pievas, pakrūmes ir išbarstytas miškų saleles, kurios prie horizonto susilieja į vieną ir žymi dangaus ir žemės karalysčių ribas. Ant raudono kilimėlio guli rusva lapė su melsvu liežuvėliu tarp dantų ir žibančių automobilių vairuotojų dėmesį traukia šalikelėn. Varna trepsi stulpo viršūnėje, nekantraudama pilką dangų išlesti iš nustipusios lapės akių. Grakščiai išsinėrusi iš mašinos nutrenkto kūno, lapės siela jau kelias valandas Veneroje gaudo kurmių, laumžirgių sielas ir kitokią tarpplanetinę fauną.

Piktai zirzia benzininis pjūklas, raikydamas medį, iš kurio trykšta pjuvenų ašaros. Sraigė ant tako trumpina ilgą gyvenimo šliūžę – apkūni, toliaregė bėgikė plonina liemenį, vyniodama ratus apie pušyną. Pažadintas mašinos variklio plerpimo rytas tranko duris, girgžda lovos, šnara rūbai, grikši sagos ir užtrauktukai.

Atletiška musė pakyla net ligi penkto aukšto, pazyzia prie lango ir vėl šoka į kiemą, kur šuo metodiškai kiauksi, šnekindamas ant virvės skalbinius plakantį vėją. Musei lekiant pro šalį, jis šiek tiek išsimuša iš ritmo.

Ant autobusų stotelės raudonas užrašas konstatuoja faktą, jog Diana – Žopa. Rusiškai antrasis žodis reiškia ties žmogaus viduriu esančią užpakalinę kūno dalį, kuri susijusi su sėdėjimu, tuštinimusi, su riebalų atsargomis, ta moterų dalis labiau išvystyta ir labai stimuliuoja vyriškosios lyties atstovų kūrybines galias. Tai patvirtina ant autobusų stotelės, po baltai žydinčia obelimi, raudonuojantis užrašas.

Rytas stato ant suolo namuką, kuriame tu pabudai, uždeda saulės karūną, apjuosia žaliu miško kaspinu, padžiauna gėlėtą pievą ir ant jos išleidžia muses su akliais kariauti prieš karvės uodegą. Iš dangaus ežero vanagas neria į žemę, pramuša miško juostą ir, pelę pačiupęs, skraidina ant medžio šakos, nuo šios pilka siela vikriai šmurkšteli į lapų kalną ir pasislepia dausų olose. Pieštukas brėžia naujo pasaulio ribas popieriaus lapo baltybėje, būdos skylės nimbą uždeda pamaldžiai kojas suspaudusiam šuniui, kuris seka iš Rygos į Stambulą aukso siūlą tempiantį vabalą, vabalas ado debesį, suveria paupyje pražydusių ievų girliandą, lenda į kriaušės lapiją, numuša vaisiaus žiedą, žiedas sklendžia į žolę aplenkdamas žemyn galva levituojantį vikšrą. Ant baltai pražydusio debesio kalno užnešusios tylą, svaiginančio skrydžio akimirkos byra žemyn, virš kiemo pikiruodamos susuka juodą ratą ir cypdamos atvirsta į kregždes.

Obels viršūnėje – inkilas, ant kurio stogo varnėno žmona su kiaušiniais pilve ir be vyro svajingai apdainuoja išsirpusią ryto uogą. Keturbutyje, už praviro lango, Jonas J., gulėdamas lovoje, uoliai muša dešine pėda į kairiąją pagal bumbsintį rusiško „popso“ taktą. Alus taurėje – geltonas geltonas, tik šviesesnis nei kiaulpienės, o varnėno žmona ant taurės sienelių – juoda juoda ir net už musę mažesnė.

Raudoni ir žali vaikosi nenustygstantį juodai ir baltai margą. Du pilki po suoleliu slepia tuštėjantį rudą. Baltakepuris su lazda ir mažu gelsvu augintiniu apeina šunų pažymėtas lankytinas vietas, vis kairėn sukinėdamas galvą, mat pro šalį mina pedalus dvi paauglės, storais užpakaliais apglėbusios siaurutes dviračių sėdynes. Labai didelis, blizgantis, žalias šešiakojis vedžioja ant liepos šakos tupinčio žvirblio žvilgsnį. Kišenėje slėpdamas kairę ranką ir mojuodamas dešine, mėlynu treninguotas paspiria šiukšlę, pasivijęs priploja pėda, peržengia ir nuskuba išilgai tako.

Medžio kamieno ir horizonto susikirtimo taške zylė cik civik, civik, civik skaičiuoja akimirkas, kurias vėjas pačiupęs neša ir krauna į augančius debesis.

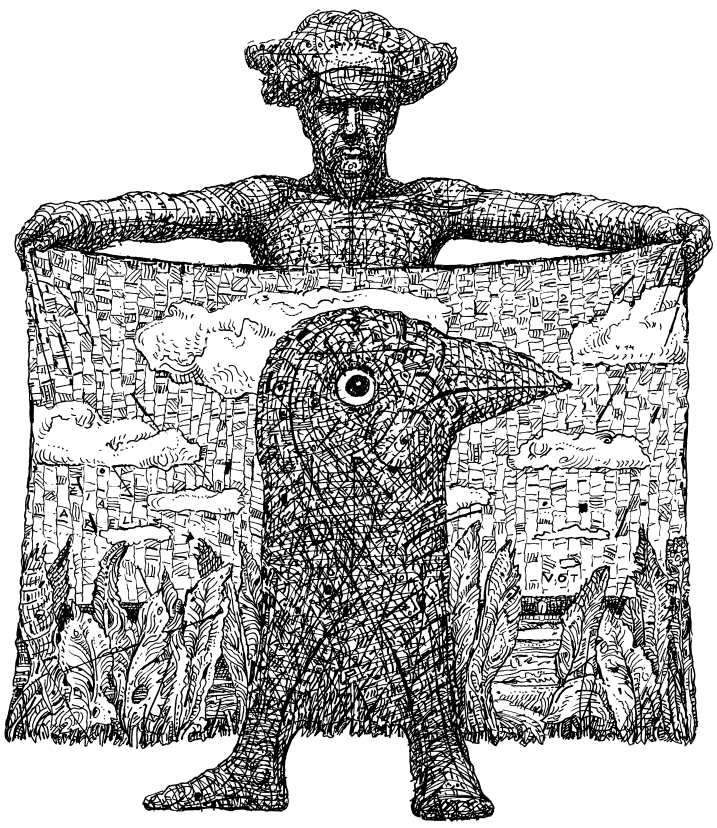

Autoriaus piešinys

Apie varnas ir plunksnas

Kai buvau maža varna, mokykloje mokė nedaryti klaidų. Laimė, kad nepamenu, kaip tai daroma, todėl sendama klydau vis dažniau ir klysdama padariau daug atradimų. Dabar esu balta varna.

Laikrodžio tiksėjimas taip užkniso monotoniškai kapodamas, lesdamas sekundes, taip išvargino, įkyrėjo, išdaužė, ištuštino, išbarškino smegenų talpyklą, kad puoliau prie lizdo krašto, norėdama nusižudyti, bet vidinis balsas grėsmingai pristabdė, ir pajutau, kad galvos talpykla ištuštinta, švariai išblizginta monotonijos šepetėliais, jai nebereikalingas joks ciksintis sargas, ji erdvi kaip dangus, kuris joje ir telpa, todėl mano šuolis akimirksniu virto skrydžiu, o šio teikiamas malonumas nusitęsė ilgą akimirką, kurios metu atlikau bandomąjį skrydį su pakranksėjimais, jungiančiais dangų ir žemę. Tada ir pražilau, nes buvo praėję labai daug laiko nuo pirmojo užgimimo, nuo išmoktos kalbos žodžių iki kar, kar, buvo sudegę daug tūkstančių saulių, begalybę kartų sumirksėjusios žvaigždės, tuk ir tak suplakusi širdis, daug kas jau buvo atsibodę, numirę ir užmiršta, bet kar, nuostabos kaaaaaaaar – atradimas!

Vadinuosi balta varna ir pirma esu žodis, kuris baltas ir skraido, kuris gimsta, dauginasi neįskaitomų sapnų juodybėje, o sapnai dažniausiai gyvena tamsoje, iš kurios pareina šviesa, kaip teigia svajotojai, o nihilistai sako, kad sapnai gimsta šviesoje ir nugrimzta į užmaršties tamsą, bet žodžiai, priešingai nei fiziniai kūnai, išlieka ilgai, perduodami iš kartos į kartą, jie atgimsta vis kitose lūpose, vis kitokia intonacija plasnoja į dangų ir pasislepia jame, kad bet kada vėl atgimtų, kaip kad atsinaujina riedančio traukinio bildesys virš vis kitą upę kertančio tilto, ir būtų kartojami besimokančių aido vaikų, kurie atbėga, prisistato ir vėl slepiasi, o bangos nuneša vardą į krantą, tyliai ištaria AŠ ir sugrįžta į tylą, kurioje nėra net sekundžių, rodyklių, spyruoklės nėra, yra paslaptis, lyg gija, lyg šaka, ant kurios gerai laikosi balta varna, kuriai gera, kai giria, o kai keikia, tai dzin jai ir kvar, nes žino, kad gerumas, gėrimas, gyrimas, girios, gira ir pagirios – ne tas pats, bet tolimos giminystės saitais susieti žodžiai – paslapties neapčiuopiami šnabždesiai, pėdų brydė pajūryje. Prieš naktį varnos nutyla, nes ir pilką, ir baltą suryja tamsa.

Varnos yra atidžios, atsargios ir smalsios. Tai liudija jų eisena: žingsnis pirmyn – galva dešinėn, kitas žingsnis – galva kairėn, trečias – aukštyn, ketvirtas – po kojomis. Visa aplinka fiksuojama vienu metu ir be perstojo: kas naudinga, sveika, paslaptinga, nereikalinga, o kai ant žemės žingsniuoti pasidaro pavojinga, varna šoka į dangų ir keletą kartų kvarkteli. Jei nespėja pašokti į dangų, plaka sparnais ir karkia be perstojo, kol baigiasi karkimas, tada apsinuogina, parodo šviesią odą ir pasiverčia į katę, paukštvanagį, rečiau – šunį.

Pilkos varnos moka pritūpti ir pašokti. Draugystės labui atsiklaupčiau prieš jas, bet dėl savo išskirtinių plunksnų stoviu ant vienos kojos. Deja, ilgai stovėti negaliu, nesu gandras, todėl pakeičiu atraminę koją arba gražiai sukryžiuoju abi. Kraipau uodegą, pilkosios seka ją akimis, pakvarksiu ir jos pagiria, pritaria arba piktinasi. Taip ir susikvarksim. Geriausia būti nematoma varna, atsakinėti į visus pakvarksėjimus, tuomet ryšys gali išsilaikyti net ligi tamsos. Beje, kai kurios varnos visiškai nesupranta nei karksėjimo, nei kvarksėjimo, todėl reikalauja kalbėti žmoniškai. Aiškinu joms, kad visas pilkas varnas galima išbalinti naudojant balinimo priemones, dažus, filosofiją, bet, deja, jos tuo netiki, reikalauja parodyti savo piniginę, mašiną, namą, vaikus, visą judinamą ir nepajudinamą turtą, apsinuoginti ir panašiai, kas man, baltai varnai, kenkia, nes per ryšku, per spalvinga, vėl puolu kvarksėti eiliuotomis frazėmis, o paprastutės, dalykiškos, dažniausiai nuosavus kioskų verslus turinčios, atsuka apipešiotas, bet ryškiai paspalvintas papūgines uodegas ir tekšt, tekšt baltalais ant gražiai sueiliuotų sakinių, ir nulekia neatsisukdamos, mat tarp jų sklando juodasparnis gandas, kad baltosios varnos yra vargšės, prasi..., prasi... varnos, todėl su jomis nėra apie ką kalbėti, jos nesiorientuoja aplinkoje ir vertybėse, nežino realių daiktų kainų, bet nepykstu už tiesą, nes periodiškai dykai gaunu natūralios gamybos balto pigmento šaukštą, apie kurio brangumą verčiau garsiai nekalbėti, dar kokia nuskrendanti smalsutė atsisuks ir pamatys, kuo aš blizginu savo plunksnas, o esu garantuota, kad kiekviena pilkuolė paslapčia svajoja turėti nors vieną vienintelę baltą plunksną, jei ne ant krūtinės, tai bent sparne, uodegoje ar tarpkojyje, nors pastaruoju atveju iškils problema, kaip tą plunksną draugėms parodyti kojų neskėsčiojant ir nekilojant.

Apie paskutinius mamutus

Ilgesnį laiką gyvenant svečioje šalyje visuomet be galo malonu nueiti į tautiečio menininko renginį, ypač jei jis ne lietuvių bendruomenės, Lietuvos ambasados ar kitos atstovybės, o eilinis gyvenamos šalies kultūrinio gyvenimo įvykis. Toks buvo šių metų lapkričio 13 dieną Alinos Orlovos koncertas Martinji miestelyje (muzikos klube „Caves Du Manoir“) Šveicarijoje. Lietuvos spaudoje plačiai skelbiama, kad dainų autorė ir atlikėja gastroliuoja Prancūzijoje, apie tai aktyviai pranešė ir įvairūs Europos lietuvių internetiniai mazgai. Paaiškėjo, kad vienas koncertas rengiamas ir Helvetijoje. Nudžiugom, susimetėm ir nuvažiavom. Būrėmės, tiesa, skirtinguose taškuose. Kai kas Lozanoje (62 km iki Martinji), kai kas – Ženevoje (134 km), o kai kas net Ciuriche (248 km).

15 metais prieš Kristų romėnų įkurtas Martinji miestelis žymus ne tik antikiniais griuvėsiais, bet ir tuo, kad jame yra svarbus Šveicarijos privatus muziejus, garsėjantis grandiozinėmis laikinomis parodomis, Pierre'o Gianaddos fondas. Be to, Martinji supa žymiausi Šveicarijos slidinėjimo kurortai. Kodėl iš visos Šveicarijos Alinos Orlovos koncertui buvo parinktas būtent jis – nežinia. Kokia galėtų būti klubų ir šiuolaikinės alternatyvios muzikos scena Martinji – taip pat.

Apsiginklavę GPS, „Google maps“ ir kitais šiuolaikinio pasaulio išradimais, visi atvykome šveicariškai ir visai be humoro punktualiai – 15 minučių prieš koncerto pradžią. Mandagiai pamindžikavę prie geležimi apkaltų durų, lygiai 21 val., tada, kai turėjo prasidėti koncertas, buvome įleisti į tuščią buvusį vyno rūsį žemais akmeniniais skliautais. Kultūringai spausdami po plastikinę stiklinėlę vyno ar alaus, ėmėme laukti. Pradžioj kantriai, paskui jau susinervinę laukėme... valandą, kol atėjo dar būrelis vietinių klausytojų (mat po Orlovos turėjo koncertuoti vietinė grupė). Gerai, kad organizatoriams užteko sumanumo susierzinimą atskleidusiems laukimo žalą atlyginti alumi, nes klausymas jau grėsė virsti nemaloniu. 22 val. 15 min. prasidėjo koncertas.

Nežinia kokios kilmės dūmuose skendinčioje scenelėje pasirodė smulkutė, mėlyna jūreiviško stiliaus suknele vilkinti atlikėja. Perdėtas kuklumas, paaugliška laikysena, neužtikrintas balsas, kelių Europos kalbų kokteiliu pasveikinęs publiką, ir ilgas, naivokas didelių mėlynų akių žvilgsnis pramaišiui tai į publiką, tai į figūrą prie garso valdymo pultelio kūrė lolitišką įspūdį, o gal scenos įvaizdį. Jam antrino dainų tekstai („Open up your heart to me... I'm lost in all this world of misery“). Koncerto metu pianinu sau pritarianti Orlova dainavo visu kūnu, jaudinančiai ir paveikiai. Įspūdingai intensyvus, atmosferiškas jos balsas (prisipažinsiu, į pabaigą ėmiau baimintis, kad jis gali nutrūkti) tikėjo kiekvienu tariamu žodžiu ir leidžiamu garsu. Visa tai įtraukė į savitą ir vaizdingą jos kuriamą paauglystės meninę erdvę. Joje karštai tikima pasaulio grožiu ir gėriu („Ir mėnulyje nevyksta karas / O mėnuly – daug valgyklų / Kur nemokamos bandelės“), žavimasi trapiomis ir laikinomis jų apraiškomis („krasota pustoty, pustota krasoty, zolotaja lichoradka“), o kartu bijoma, kad visa tai gali būti netiesa, kad pasaulis gali pasirodyti esąs kraupus ir nedraugiškas („jesli čiudesa tol'ko v filmach / jesli čiudesa tol'ko v knižkach / komu ja molius“). Emocinę tos erdvės įtampą ir kuria nežinia, įspūdis, kad visa tai dar reikės patirti („Jei aš šokčiau pro langą / Tai tik lapkričio mėnesį“), tikroji drama dar neįvykusi, kaip elgtis, kol kas neapsispręsta.

Po vienos dainos rusų kalba šalia sėdinti klausytoja sušnabždėjo: „Kaip gerai, kad mes suprantame visas kalbas.“ Skambant romansui „Utomlionnoje solnce“ ir ypač lyriškai lopšinės „Baju bajuški baju“, žinomos iš kultinio animacinio filmo „Brėmeno muzikantai“, interpretacijai, galvojau, kad iš tiesų esame paskutiniai mamutai, kone iš prigimties mokantys lietuviškai ir rusiškai, vėliau išmokę kitų kalbų, kurias daug natūraliau dabar vartojame. Mano kartos emigrantams (ir ne tik) tėvynės ir vaikystės ilgesys sąlygiškai susijęs su kai kurių sovietinių laikų detalių ilgesiu, nes tai mūsų vaikystės ir paauglystės aplinka. Orlovos repertuaras ir jos kūrybinė persona pasižymi kažkuo autentiškai nostalgiškai sovietiniu („Aš paskutinis mamutas / Šioj įšalo žemėj / Mano iltys per trumpos... aš pavargau“) ir tai keistai žavu.

EGLĖ KAČKUTĖ

Visi laiškai – žirafos

Labas, Pauze.

Pauzė galėtų būti merginos vardas, nes tai irgi savotiška svaigulio rūšis, transas, opijaus garai. Štai veikei kažką, gyvenai kažką, prisiveikei, prisigyvenai, citatos dar sukasi smegenų viniluose, pirštai dar guli ant klavišų ir staiga – pauzė. Lyg išjungė muziką, užgesino lempas, nurinko stalus ir visi išėjo. Tu neišėjai, nes tau transas, opijus, nirvana, tau – pauzė.

Sėdi ir negali nei skaityti, nei rašyti, nei megzti, nei ravėti. Nieko nesakai, nieko negirdi, nieko nenori, nieko negalvoji. Įdomu, ką mes galvojam, kai negalvojam nieko. Kažką gi galvojam, iš pauzių atsibundam jau sugalvoję. Įdomu, ką mes veikiam, kai nieko neveikiam, kai iš pažiūros prilygstam mineralams. O jei mes neveikiam, tai kas už mus tą viską veikia?

Šiandien štai šimtas metų Škėmai. Aštuoneriais vyresnis už mano močiutę, kuri, ačiū Dievui, nieko nerašo. Kaip rašytoja ji man pauzė, o kaip žmogus – pauzė Škėma. Škėma apskritai man kartais būna visiška pauzė, niekaip negaliu pasakyti, kad galvoju apie visokias jo garšvas kiekvieną sekundę. Tad neretai jis man būna pauzė ir kaip žmogus, ir kaip rašytojas. Tačiau kažkur manyje jis juk visą laiką kilnojasi *up and down*, turbūt kilnosis ir tada, kai kaip žmogus pauzė būsiu aš pats.

Taip ir su visom pauzėm. Sėdžiu, nieko neveikiu, nieko negalvoju, nes dažniausiai man ne gyvenimas veikti bei galvoti, o tuo metu kažkas manyje nenuilstamai *up and down*. Kažkoks vidinis Škėma. Net neabejoju, kad manimi jis slankiojo ir tada, kai dar buvau neskaitęs ne tik jo, bet ir Palčinskaitės.

Ir ko tie žmonės tų pauzių bijo? Tik neduok jiems veikti ar galvoti, tai bėgs it vilką pamatę. Man visai nesvarbu, kad pusę gyvenimo prasėdėjau ant sofos, galvodamas apie blėnis. Antrą pusę elgsiuosi lygiai taip pat. Mat už mane Škėma darbus nudirba, sukilnoja ką reikia kur reikia.

Tau tai irgi būtina kūliais per šalčius ristis pirkti modelino, mat užsimanei zebrinių skulptūrų prilipdyti, nors nusilipdyti jas sau galvoj ir šilčiau, ir medžiagų pasipriešinimas mažesnis. Išsyk matyti, kad vidinis Škėma tavyje dar

Kompiuterio lipdukas „Antanas Škėma“

dykaduoniauja ir stokoja kryptingumo. Ne itin su tavo vidiniu Škėma, greičiau jis ten išaugtų į rimtą vyrą, stilingai rūkantį cigaretę. Galėtum ramiai sėdėt ant sofos ir katės spalvų šešėlis ramiai verktų (norėjau parašyti „murktų“, bet kambaryje murkti negražu) tau prie kojų. Tiesa, norėtum vidinės mergaitės, tai tegu, gali tavo vidinis (-ė) Škėma išaugti ir į mergaitę, stilingai rūkančią tą pačią fotogenišką cigaretę arba kilpuojančią nėrinius naktiniams.

Šiaip tai pauzės netgi pravarčios, jei jau pasaulį vertinsim pagal galimybę jį instrumentalizuoti. Jei ne jos, mums niekas negalėtų paskambinti. Nes kai žmogus skambina, būtinai turi viską mesti ir atkišti jam ausį. Tenka atsidurti pauzėje, nors ir dirbtinėje bei sąlygiškoje. Būna, kad iš tos pauzės ir nebeišlipi, kaip iš užgėrimo. Dirbai, paskambino, įjungei pauzę. Pakalbėjai, o ji nebeišsijungia. Mūza uždarė duris iš kitos pusės, išėjo murkti į lauką. Meti darbus ir eini gerti, nes iš kažko girdėjai, jog dera elgtis būtent taip.

Žinoma, galėčiau ir skaityti, užuot gėręs (čia sąmoningai maišau pirmąjį asmenį su antruoju, kai taip, atrodo, kad manęs yra du), skaityti mėgstu, pats nežinau kodėl. Bet galėčiau ir neskaityti, labai man čia reikia, niekas nepasikeistų, jei per visą gyvenimą tebūčiau perskaitęs kadaise populiarų ciklą „Čia priėjo Kindziulis“. Viską už mane nudirbtų vidinis Škėma, sukilnotų dalykus *up and down*. Ar tau atrodo, kad toks šiandienis mano *įsiškėminimas* susijęs su jubiliejum? Ne visai. Jei šiandien šimtas metų būtų sukakę Petrui Cvirkai, nė už ką jo neminėčiau. Tai liudija, jog ir pauzei reikalingas *kontekstas*, o Cvirka man *ne kontekstas*. Kontekstas jisai Petrui Bražėnui, man ne.

Kuo ryškesnis kontekstas, tuo gilesnė ir pauzė, tuo daugiau jos metu darbo nudirbama. Štai rašau dabar tokias neva tiesas ir taip bjauru širdy, lyg būčiau dėstytojas languotu švarku, pilnu portfeliu konspektų bei išrašų iš Daujotytės. Dėstytojams uždrausta patirti pauzes, jų vidinis Škėma labiau miręs nei Rozenkrancas su Gildensternu, todėl jie turi viską nudirbti patys ir dažniausiai vaikšto nugeibę ir susibaigę. Man taip jų gaila, kad galėčiau kojas nuplauti ir nušluostyti savo plaukais.

Kartais ateina koks svečias. Tai ar būtina tam svečiui atėjus pulti kalbėti, rankom makaluoti, tąsyti man už sagos, aptarinėti paskutinį Šerelytės romaną, a? Kodėl negalim kaip žmonės – netarti nė žodžio, nepakelti nė antakio, pasėdėti keliolika jaukių sekundžių ir išsiskirstyti? Būtų maloni, neįpareigojanti pauzė, *intermezzo*, beveik divertismentas. Gal net trumpam uždėčiau Vivaldi.

Bet ne, kažko įsisvajojau čia. Bijau, jog tuoj net žvakę užsidegsiu. Tad skubu baigti šį ypatingo atvirumo atvirlaiškį ir einu iš peties patinginiauti, kartu išlaisvindamas lifte įstrigusį vidinį Cvirką (Viešpatie, netikiu savo akimis taip parašęs, bet tu jau pati išbrauk ir įrašyk ką reikia).

Atsigulsiu patsai sau prie kojų, šluostysiu jas savo plaukais ir ramiai verksiu, nes murkti kambaryje yra apgailėtinai menka.

Kęstutis Navickas

„Mes“ ir „jūs – nediagnozuotieji“

Klubas „13 ir Ko“ (Respublikinė psichikos sutrikimų patyrusių asmenų ir jų draugų organizacija) įkurtas 1993 m. Tarptautiniu mastu jis bendradarbiauja su įvairiomis organizacijomis, kurioms priklauso gydytojai psichiatrai, psichiatrijos slaugytojai, psichoterapeutai, socialiniai darbuotojai, ligonių tėvai, globėjai, rėmėjai ir draugai. Su **MONIKA NEMANYTE** – klubo „13 ir Ko“ valdybos sekretore ir viena iš 11 tarptautinės organizacijos „GAMIAN-Europe“ valdybos narių – kalbasi Miglė Anušauskaitė.

– Klubas „13 ir Ko“ vienija žmones, patyrusius psichikos sutrikimų, ir jų draugus. Kiek apytiksliai klube yra narių? Ar skiriasi narių aktyvumas skirtinguose Lietuvos miestuose?

– Klube yra apie 100 narių. Jie nevienodai aktyvūs – vieni randa veiklos (tapo, kuria poeziją, rašo, verčia straipsnius, dalyvauja konferencijose), kiti ateina tik į kas mėnesį rengiamą susirinkimą. Žinoma, priimame narius iš visos Lietuvos, susirašinėjame su jais, bet atvažiuoti išgali ne visi. Mūsų klubas yra respublikinė organizacija, kituose miestuose yra panašių vietinės reikšmės organizacijų: moterų klubas „Bičiulės“, „Likimo draugai“ Kaune, klubas „Dvasinė šiluma“ Šiauliuose, „Modus vivendi“ Klaipėdoje ir kt. Aš pati kilusi iš provincijos, tad man išties liūdna dėl ten gyvenančių pacientų – jie turi mažiau galimybių rasti prasmingų užsiėmimų ir pasijusti nors kiek reikalingi.

– Ar galėtumėte trumpai papasakoti apie klubo veiklos sritis? Kuriai iš jų (pacientų teisių gynimui, užsiėmimams, visuomenės informuotumo didinimui ir t. t.) šiuo metu labiausiai reikia dėmesio?

– Nors pacientų teisių gynimo projektas jau daugelį metų nefinansuojamas, mes ir toliau tęsiame šią veiklą ir laikome ją svarbiausia – teikiame teisines konsultacijas, stengiamės į viešumą iškelti svarbiausias problemas, kaip antai: teisinės neveiksnumo nustatymo problemos ir pažeidimai, smurtas psichiatrijos ligoninėse, pensionų gyventojų lytinio gyvenimo problemos (jie turi teisę gyventi poroje, bet jei susilaukia vaikelio, jis atiduodamas į kūdikių namus, kartais pasitaiko atvejų, kad vėliau įvaikinamas užsienyje). Dar viena mūsų veiklos sritis, kuri šimtu procentų pasiteisina – gerinti psichikos ligonių įvaizdį visuomenėje, leidžiant ketvirtinį žurnalą psichikos paslaugų vartotojams („Klubo „13 ir Ko“ žinios“ leidžiamos nuo 1998 m.); propaguojant psichikos ligonių meną ir kūrybą (rengiame dailės parodas, klubas jų suorganizavo per 40). Dažnai vadovaujamės Martino Lutherio Kingo šūkiu: „Žmonijos išsigelbėjimas – kūrybiškai neprisitaikiusiųjų rankose.“

– Kaip vertinate psichiatrijos paslaugas Lietuvoje?

– Lietuvos psichiatrijos paslaugos vertinamos kaip vienos prieinamiausių Europoje. Jos teikiamos ne tik ligoninėse, bet ir dienos stacionaruose (deja, ten vietų per mažai arba jie perpildyti). Daugėja krizių, dienos centrų, užimtumo kambarių. Lietuvoje pacientai gydomi moderniausiais vaistais, kurie pasižymi nedideliu šalutiniu poveikiu ir yra kompensuojami. Tačiau sveikstame ne tik dėl vaistų. Kai kreipiamės į psichiatrą, tikimės, kad jis su mumis pasikalbės, paklaus, kaip gyvename, patars, o ne tik išrašys vaistų. Klubas 6 didžiausiose ligoninėse atliko apklausas. Kone visose trečdalis pacientų skundžiasi gaunantys per mažai informacijos iš gydytojų apie gydymo būdus, vaistus, jų pasirinkimo galimybes, alternatyvas. Gydytojai teigia esantys per daug apkrauti dokumentacijos tvarkymu, tad ligoniams lieka mažai laiko, bet dėmesys pacientui tikriausiai priklauso ir nuo pačių gydytojų: ar jie myli savo ligonius, ar rūpinasi jais. Trūksta psichoterapinės pagalbos, psichosocialinės reabilitacijos paslaugų, nes už jas ligonių kasos nemoka.

– Esate vertusi tekstų apie antipsichiatrijos judėjimą. Prieš pusę amžiaus šis judėjimas, skelbiantis, kad psichikos sutrikimas – ne liga, o socialinis konstruktas, nemenkai sukrėtė visą psichiatrijos mokslą. Tačiau visuomenėje apie antipsichiatriją nėra plačiai žinoma. Ar klube „13 ir Ko“ yra praktikuojančiųjų antipsichiatriją?

– Klubo susirinkimuose daug diskutuojame šiomis temomis. Tikrųjų antipsichiatrijos šalininkų, „grynuolių“, aktyvių ir atkaklių antipsichiatrijos judėjimo propaguotojų, kurių veikla būtų panaši į jų šalininkų veiklą užsienyje, gal ir nėra. Mūsų klubą lankė Lina Čiukšienė, kuri pritarė kai kurioms šio judėjimo mintims, žavėjosi tokių aktyvistų kaip Judi Chamberlin (JAV), Peteris Lehmannas (Vokietija) veikla. Peteris Lehmannas yra parašęs knygą, kaip sėkmingai atsisakyti ir nebevartoti neuroleptikų, antidepresantų, normotimikų bei trankviliantų. Įvairių konferencijų metu net iš tribūnos Lina kreipdavosi: „mes“ ir „jūs – nediagnozuotieji“ – atseit mes visi turime savų keistumų, tik ne visi „nešiojame“ tas gėdingas diagnozių etiketes. Lina dalyvavo kitados garsiose televizijos laidose, tokiose kaip: „Autodafė“, „Prašau žodžio“. Juk tik keletas mūsų pacientų sutinka eiti į televiziją – o ji buvo drąsi. Laidoje „Autodafė“ Lina dar buvo pasislėpusi už širmos, o jau kitoje laidoje kalbėjo atvirai, kėlė klausimą, ar psichikos liga – tai nusikaltimas ar vis dėlto liga. Ji man pasakojo, kad pasveiko dėl psichoterapijos, jai neprireikė nuolat vartoti vaistų. Ji kėlė klausimą: kaip pacientai gali turėti viltį, jei net žodžio „pasveikimas“ nėra 2005–2010 m. Lietuvos psichikos sveikatos strategijoje, ką ir kalbėti apie pasveikimo koncepcijos egzistavimą. Lina taip pat buvo arši socialinės reklamos „Atsisukęs varžtelis“ priešininkė. Ji įkūrė pacientų organizaciją, bet ši, galima sakyti, nieko nespėjo nuveikti, nes šiuo metu Lina išvykusi, sėkmingai gyvena ir dirba Anglijoje.

– Kaip vertinate antipsichiatrijos šalininkų teiginį, kad pacientas turi pats nuspręsti, ar nori gydytis? Žiūrint iš šalies sunku atsakyti, nes, viena vertus, kalbama apie žmogaus laisvę ir jos ribojimą, kita vertus – apie globą, kuri žmogui gali būti reikalinga.

– Manau, gerai, kad mūsų visuomenėje dar egzistuoja priverstinis gydymas. Jei nežinočiau konkrečių atvejų – gal taip nesakyčiau. Esu sutikusi daug pacientų, kurie, apimti manijos arba ištikti ūmios psichozės, atsidūrė krizinėse situacijose, atliko daug nelogiškų veiksmų arba jų tuomet nesuvokė, svetimiems žmonėms išdalino savo daiktus, pinigus, pateko į avariją, sužalojo žmones ar net padarė nusikaltimų. Tenka pripažinti, kad yra būsenų, kai žmogus nekritiškai vertina savo veiksmus – tuomet reikalingas kitų įsikišimas, pagalba. Pagal Psichikos sveikatos įstatymą, žmogaus laisvė apribojama ne tik tada, kai jis pavojingas sau ir kitiems, bet ir kai jis pavojingas savo turtui (pagal Civilinį kodeksą). Pas mus prievarta guldoma apie 10 proc. visų pacientų, o užsienyje (išsivysčiusiose šalyse) – apie 70 proc.

Priverstinis gydymas nuo kriminalinės bausmės skiriasi savo esme – jo tikslas ne bausti, o gydyti ir parengti žmogų grįžti į visuomenę. Laiku suteikus reikiamą pagalbą, galima užkirsti kelią daugumai nusikaltimų: Neimegeno teismo psichiatrijos ligoninėje (Olandija) atlikti tyrimai rodo, kad psichosocialinės reabilitacijos ir resocializacijos programų taikymas sumažina pakartotinio nusikaltimo riziką nuo 18 iki 40 proc.

Iš antipsichiatrijos šalininkų esu girdėjusi apie specialius namus Berlyne – *Runaway House* – tai yra krizių centras tiems, kurie nenori gydytis psichiatrijos ligoninėje ir bijo, kad juos „nugydys“ ar kaip kitaip pažeis jų teises. Jie kreipiasi į įstaigas, kurioms vadovauja buvę pacientai, dar yra savanorių, socialinių darbuotojų. Ten su pacientu daug bendraujama, jį laiko už rankos, jei jis neramus – jį fiksuoja ne diržais, ne prie lovos pririša, o nuveda į minkštą, veltiniu išmuštą kambarį. Tada jis apsieina be stiprių antipsichozinių vaistų, kas būtų neišvengiama mūsų tradicinėse ligoninėse.

Dar mažiau žmonių yra girdėję apie tai, kas mediciniškai vadinama „ankstyvąja intervencija į psichozę“. Jei artimieji ar kiti pastebi, atpažįsta pirmuosius psichozės simptomus, žmogus turi kuo skubiau kreiptis į specialistus. Tuomet jam prireiks mažiau vaistų, jis greičiau sveiks, išeis iš ligoninės, gal net galės grįžti į darbą, taip pat ir reabilitacijos laikotarpis bus trumpesnis.

– Vienas pagrindinių antipsichiatrijos šalininko Thomo Szaszo argumentų – įsitikinimas, kad psichika neegzistuoja, taigi negali būti ir psichikos ligų. Anot jo, psichikos sutrikimai reiškiasi tam tikru (visuomenei nepriimtinu) elgesiu, taigi jie yra viso labo socialinis konstruktas. Ar sutinkate su šiuo teiginiu?

– Nesutinku. Psichikos ligų priežastys kompleksinės. Joms gydyti šiuo metu taikomas biopsichosocialinis modelis, kuris į sveikimą įtraukia visus aspektus: medicininį gydymą vaistais, psichoterapiją arba savigalbos grupes, psichosocialinę reabilitaciją (užimtumą arba profesinę reabilitaciją), darbą ir būstą. Visi šie komponentai svarbūs, kai žmogus grįžta iš ligoninės po psichozės arba (kaip pavadinsi – nepagadinsi) sudėtingos gyvenimo krizės. Labai svarbu, kad pacientas gertų vaistus, savarankiškai nenutrauktų gydymo. Kad psichikos ligos išgydomos vien vaistais – taip pat netiesa. Labai svarbu, kad ligonį suprastų ir palaikytų artimieji, šeimos nariai, globėjai. Deja, yra faktų, kurie akivaizdžiai prieštarauja teiginiui, kad psichikos ligos tėra viso labo socialinis konstruktas. Profesionalai gydytojai jums plačiau paaiškintų apie genetinį paveldimumą, ligų paveldėjimo tikimybes. Aš pati galėjau įsitikinti šiuo skaudžiu faktu: vienoje psichiatrijos ligoninėje, tik ne tame pačiame skyriuje, gydėsi motina ir dukra, tėvas ir sūnus.

– Vis dėlto teiginys apie psichikos ligą kaip apie socialinį konstruktą turi šiokio tokio pagrindo – žmonės vengia bendrauti su tais, kurių elgesys ne visada toks, kokį esame įpratę matyti. Pavyzdžiui, itin didelis procentas lietuvių įvardijo psichikos sutrikimų turinčius žmones kaip nepageidaujamus kaimynus. Tai sukelia problemų tiek psichikos sutrikimų turintiems žmonėms, tiek visiems kitiems. Kokia turėtų būti visuomenė, kad šios problemos išnyktų ar bent pasidarytų mažesnės?

– Šiuo klausimu klubas net rengė konferenciją pavadinimu „Mes tokie pat žmonės...“ Taip, statistika mums itin nepalanki. Remiantis „Eurobarometro“ tyrimais, 68 proc. Lietuvos žmonių mano, kad psichikos ligoniai yra pavojingi, nors psichikos ligonių per metus įvykdomi nusikaltimai bendroje nusikaltimų suvestinėje Lietuvoje sudarė 0,2 proc. 2001 m. ir 0,6 proc. 2005 m. (96 proc. visų nusikaltimų padaro sveiki žmonės).

Vienas rezonansinis įvykis gali šluote nušluoti ilgametį įdirbį šviečiant visuomenę ir kalbant apie psichikos ligas. Apie mūsų klubą kasmet pasirodo apie 15 teigiamų rašinių, straipsnių. Deja, kita, kaip mes vadiname save – „mūsiškių“ – pusė dažnai pamirštama. Psichozės ištiktas arba nuo realybės atitrūkęs žmogus pats lengvai tampa kitų žmonių auka – jį gali apvogti, išnaudoti, net atimti nekilnojamąjį turtą, įtikinti pasirašyti kokį nors svarbų dokumentą arba kaip kitaip nuskriausti.

– Taigi sutinkate, kad žiniasklaida didele dalimi prisideda prie stereotipų kūrimo, jų išlaikymo ir keitimo. Ar manote, kad viešojoje erdvėje psichikos sutrikimų turintys žmonės pristatomi tinkamai? Jei ne, kas turėtų būti daroma?

– Klubo nariai dažnai kviečiami į konferencijas, mokymus, kuriuose kalbama apie bendravimą su žiniasklaida. Tai, be abejo, plati tema, bet mes savo ruožtu siūlome pradėti nuo pagarbesnių terminų vartojimo. Jau atsiranda patarimų knygelių žurnalistams, kaip vadinti psichikos sutrikimų patyrusius žmones – ne šizofrenikais, o sergančiaisiais šizofrenija, ne bepročiais, o išgyvenančiais krizę ir pan. Žiniasklaida formuoja psichikos ligonio kaip nusikaltėlio, keistuolio arba genijaus įvaizdį. Neįgalieji vaizduojami paviršutiniškai: jie žeminami arba, priešingai, jiems priskiriamos herojų savybės. Abu šie požiūriai tik prisideda prie psichikos ligų stigmatizavimo. Dar labai svarbu griauti mitą, kad psichikos ligos – nepagydomos. Iš tikrųjų psichikos ligos yra diagnozuojamos ir jų gydymo efektyvumas siekia nuo 60 iki 80 proc. Svarbu įsisąmoninti, kad psichikos liga – ne nuolatinė būsena. Ji gali praeiti, paūmėti, grįžti. Vienas iš keturių žmonių pasaulyje tam tikru gyvenimo laikotarpiu patiria psichikos sveikatos problemų. Tačiau daug žmonių sugeba su jomis susidoroti, jei tinkamu metu gauna paramą.

– Kaip manote, kokia tendencija žiniasklaidoje ryškesnė: sutrikusiam žmogui siūlyti kreiptis į specialistus ar skatinti žmogų pačiam spręsti savo problemas?

– Man labiausiai krenta į akis viena tendencija. Jau išryškėjus klinikinės depresijos simptomams, siūloma tvirčiau save suimti į rankas, atsikratyti liūdnų minčių, o dar baisiau, kai sergančiajam siūloma kreiptis į būrėją, astrologą, egzorcistą. Jei depresija įsisenėjusi – tai labai rimta liga, patarimai nebepadeda, tai dažnai cheminės pusiausvyros sutrikimas smegenyse ir reikia vaistų, jei laiku susizgribsi – vaistus vartoti reikės neilgai.

– Kuo sutrikusiam žmogui gali pakenkti apsilankymas pas būrėjus, astrologus?

– Laiku nesikreipiant pagalbos kyla įvairių pavojų. Jei žmogus serga depresija, ilgainiui ji gali išsivystyti į maniją arba psichozę, žmogus taps nedarbingas, neįgalus. Mano manymu, verčiau pavartoti vaistus trumpą laiką negu po visų krizių, po ligoninės juos vartoti visą gyvenimą. Yra žmonių, lengvai pasiduodančių įtaigai, tad gal kai kuriems padeda ir būrėjos, vyriausiosios ar kitaip pasivadinusios raganos. Galbūt žmonės, kurie į jas kreipiasi, net nėra ligoniai – jiems tam tikrais gyvenimo momentais reikia pagalbos, patarimo ar palaikymo.

– Johnas Sadleris, Teksaso universiteto psichiatrijos ir klinikinių mokslų bei medicinos etikos profesorius, kalbėdamas apie psichiatro vaidmenį, yra pasakęs, kad dažnai būna sunku atskirti – žmogus kreipiasi į gydytoją dėl tikros klinikinės depresijos ar dėl natūralaus žmogiško nerimo, nepasitikėjimo savimi ir pan. Kaip manote, ar pats žmogus gali nusistatyti diagnozę?

– Galima atlikti įvairius testus. Mūsų klubas taip pat kažką panašaus jau buvo siūlęs. Atsakai į teiginius, jei jau 5 teigiami – tai laikas kreiptis į gydytoją ir pan. Bet manau, kad nereikėtų užsiimti savigyda. Žmogus juk pats sau apendicito nenustatinėja ir savęs neoperuoja, o depresiją ar kokį nors psichikos sutrikimą mano galįs pats nusistatyti (arba klauso draugų patarimų, kaip gydytis).

– Kaip žiūrite į gausėjantį būrį žmonių, kurie kreipiasi į psichologus? Ar tai – tik šio amžiaus liga, ar tokių žmonių būta visada?

– Galėčiau atsakyti vienos savo draugės replika. Sužinojusi, kad 1 val. seansas pas psichoterapeutą kainuoja 100 Lt, ji paklausė: kas pas jus „terapinasi“ – vien tik turčiai? Aš manau, kad per mažai žmonių kreipiasi į psichologus. Psichologų paslaugos kai kuriems žmonėms akivaizdžiai per brangios.

Buvau nevykėlis, kai Airija ūžavo

Keltų tigro metais turėjai stengtis labai sunkiai dirbti, jeigu norėjai išvengti pagundos daryti pinigus. Siekiau tapti nepopuliarių romanų autoriumi. Mano draugė norėjo tapti pradedančiąja menininke. Mūsų draugai darė pinigus. Mes darėme meną. Ir viskas buvo puiku. Pagaliau gi šventa airių rašytojo pareiga yra visiškai atsiriboti nuo Airijos.

Tačiau, sutikus naują tūkstantmetį, natūralus šalies ekonomikos augimas pavirto į nekilnojamojo turto burbulą, kuris airių kojas kilstelėjo nuo žemės. Greitai „The Irish Times“ priedas, skirtas nekilnojamojo turto rinkai, tapo storesnis negu pats laikraštis. Ir visi mano draugai pradėjo pirkti vis brangesnius namus. Skola didėjo, o žiniasklaida tai vadino klestėjimu. Davidas McWilliamsas vienintelis iš finansų analitikų tiesiai ir aiškiai pareiškė, ką galvoja. Ekonomistas iš Dublino universiteto koledžo Morganas Kelly pateikė puikų tyrimą, analizuojantį visus istorijoje žinomus nekilnojamojo turto burbulus. Airija atitiko visus požymius, absoliučiai. Šalis buvo įkalinta.

Šį straipsnį elektroniniu laišku nusiunčiau visiems savo draugams. Vis dar gyvenau Golvėjuje, Laukinių Vakarų tyruose, bet jie persikėlė į pulsuojančią Keltų tigro širdį, Dubliną.

Klydau, jie nenorėjo apie tai nieko girdėti. Pagaliau jie vis turtėjo, o aš vis skurdau. Jeigu prabyli apie burbulą, kai visa tauta apsvaigusi nuo sėkmės, reakcija bus agresyvi. Airijos ministras pirmininkas ir tuometinis „Fianna Fáil“ lyderis Bertie Ahernas per televiziją aršiai užsipuolė tokius žmones kaip McWilliamsas ir Kelly, kurie „trinasi šalikelėje, rašinėdami ir aimanuodami... Aš nežinau, kaip tokie žmonės iš viso nenusižudo.“ Auditorija smagiai nusijuokė ir paplojo.

Tuo pat metu mūsų draugai pasigimdė vaikų ir persikėlė į didesnius namus. Bet pirmojo namo jie nepardavė ir jį išlaikė. Buvau apstulbęs. Kokios yra dvi auksinės investavimo taisyklės? Diversifikuok savo investicijų portfelį ir nesiskolink spekuliaciniais tikslais? Bet Airijos bankai dabar siūlė paprastiems darbininkams, jau turintiems dvi didžiules tokio pat turto ir tame pačiame mieste hipotekas, padvigubinti savo statymus.

Dabar jau kas antras pokalbis Airijoje sukosi apie nekilnojamąjį turtą. Savaitgalį žmonės imdavo atostogų, kad nusipirktų butus Bulgarijoje. Pernelyg užsiėmęs? Tuomet tau net nereikia keliauti. Vietinio nekilnojamojo turto agento kontoros languose švietė apartamentų Portugalijoje vaizdai. Draugai nustojo kalbėti su manimi apie nekilnojamąjį turtą, apie tą burbulą. Jie pykdavo, kai prabildavau šia tema. Mūsų susitikimai darėsi vis retesni.

Pradėjau jaustis tarsi „Titaniko“ ketvirtosios klasės keleivis, kuris pamato ledkalnį laivo priešakyje ir nubėga į pirmosios klasės šokių salę perspėti kitų keleivių... Tačiau visi toliau šoka. O jūs mandagiai palydimas lauk iš salės.

Jeigu Airijoje neturėjai nekilnojamojo turto ir nedarei rimtų pinigų, buvai ketvirtosios klasės keleivis. Paskolos, kainos, kokaino suvartojimas... Viskas augo kaip ant mielių. Mudu su drauge po Naujųjų metų vienai nakčiai apsistojome Bono viešbutyje ir stebėjome, kaip mūsų draugai perka vidutiniškos kokybės šampano butelius po 90 eurų, tarsi užsisakinėtų alaus pintas. Kažkas šūktelėjo: „Ei, klausykit, vakarėlio pabaigoje susimesime ir apmokėsime sąskaitą.“ Mudu su drauge žvilgtelėjome vienas į kitą. Mes turėjome keletą skatikų, planavome užsisakyti tik putojančio nealkoholinio gėrimo visam vakarui. Atsiprašėme, palikome savo smulkmę ir išėjome. Airija virto dvarininkų šalimi pati to nepastebėdama. O mes buvome smulkmė.

Užbaigiau man svarbų romaną apie šiuolaikinę Airiją, kurio herojai – nekilnojamojo turto pardavėjas ir buvęs „Fianna Fáil“ lyderis. Visiškai suprantama, kad niekas nenorėjo jo išleisti. Atvirai sakant, knyga niekam nerūpėjo. Per dešimtmetį Airijoje namų kainos patrigubėjo. Mes tapome turtingi. Istorija pasibaigė. Airija nugalėjo, o tu užsičiaupk.

Tuoj po to, kai knygą atmetė, gimė dukra, pritrūko pinigų ir per Naujuosius 2006 metus vienos Keltų tigro dvarininkės buvome išmesti iš nuomojamo namo. Ji buvo maloni moteris, bet užstatė tą namą norėdama nusipirkti daugiau nekilnojamojo turto. Ji negalėjo nuleisti nuomos mokesčio, nors tuo metu jau ir nuomos mokestis nebepadengė paskolos. Bet tai neturėjo reikšmės, nes nekilnojamojo turto kainos kilo net šuns būdai.

Tebeturėjome gerų draugų, net jei su jais ir nesusitikinėdavome. Draugų pora, dirbanti banke, pasiūlė mums išsinuomoti namą Dubline už pusę kainos. Tačiau kainos augo, burbulas pūtėsi ir greitai mes nebegalėjome mokėti net ir pusės kainos. Draugų pažįstama nuolat darbo reikalais kursavo tarp Dublino ir Los Andželo. Ji pasiūlė mums veltui apsistoti nedideliame namelyje Prancūzijoje. Emigravome nusipirkę „Ryanair“ bilietus po 50 euro centų kiekvienas. Pasiėmėme dvi dideles kuprines. Brangiausi daiktai buvo plieninis puodas sultiniui virti ir nešiojamasis kompiuteris.

Mes nesiskundėme ir išsilaikėme Airijoje per visus skurdo ir nedarbo metus. Bet negalėjome išgyventi pakilimo metais.

Namas buvo mažas ir mielas, keturis kilometrus nutolęs nuo artimiausios parduotuvės. Turėjome stumti mažylės vežimėlį pirmyn ir atgal per levandų ir javų laukus. Kai Airija klestėjo, mes, nevykėliai, sėdėjome po ąžuolu, rengėme iškylas ir dainavome. Vėliau leidėjas nupirko mano knygą. Susiradome naują butą pigiame ir nuskurdusiame Berlyno rajone, tarp tokių pat nevykėlių menininkų. Vokietis mokesčių inspektorius peržiūrėjo Airijos klestėjimo metu mūsų sukauptas pajamas, siekdamas susigrąžinti dalį mokesčių. Mūsų pajamos toli gražu nesiekė net minimalaus lygio. Jis švilpteléjo ir pasakė: „Sie leben auf Liebe und Luft.“ Jūs gyvenote meile ir oru.

Po metų laimėjau BBC nacionalinį apdovanojimą, skiriamą apsakymų autoriams, už istoriją, kuria sujungiau „Fianna Fáil“ su „Ozo šalies burtininku“. Skaitytojai manė, kad tai komedija. Buvau pakviestas į populiariausią Airijos televizijos pokalbių šou. Juodas ilgas limuzinas paėmė mus oro uoste ir nugabeno į prabangų penkių žvaigždučių viešbutį, pastatytą „Fianna Fáil“ remiančių nekilnojamojo turto plėtotojų lėšomis.

Tą vakarą, kai buvau paklaustas, kodėl palikau sėkmės spinduliuose besimaudančią Airiją, turtingiausią nedidelę Europos šalį, aš jiems papasakojau savo istoriją. Tada pasakiau, kad visas tas nekilnojamojo turto augimas buvo netikras. Tarsi stebėtum tautą, įtrauktą į keistą religiją, kai žmonės baksnoja į namus ir sako vienas kitam: „Matai tą namą? Jis vertas penkių milijonų eurų.“ O aš pasakiau, kad ne.

Ir toje studijoje spengiančioje tyloje supratau, kad kiekvienas čia sėdintis kaip investiciją yra nusipirkęs nekilnojamojo turto ir planuoja nusipirkti dar. Įkeitė tą savo turtą nupirkti vaikams namus, kurie greitai bus beveik nieko neverti. Jie buvo pasmerkti ir to nesuvokė. Ketvirtadalis tautos spoksojo į mane. Nemanau, kad aš kada nors anksčiau jaučiausi toks vienišas.

Grįžtu namo keletą kartų per metus ir susitinku su draugais vis pigesniuose restoranuose. Vis dar nieko neturiu, bet dabar galiu susimokėti už savo dalį.

Mes vis dar nesikalbame apie nekilnojamąjį turtą.

JULIAN GOUGH

„The Times“ , 2010.XI.20
Vertė Vygantas Vareikis

Liūdni gaideliai

Ant šito svieto šeimoj su pliusu ir minusu užgimė Rosita. Nebuvo protinga, vaikščiodavo apsimyžusi ir kliedėdavo. Šiepdavo išpuvusius dantis kiekvienam sutiktam. Rėkdavo ir putodavosi, atsigulusi vidury krautuvėlės, kai mama nenupirkdavo saldainio. Skėsdavo kojas ant šieno pritvinkusiems kareivėliams ir riaumodavo kaip tas vėjas Klaipėdoj per audrą už mano apipuvusio lango. Kai jai buvo per trisdešimt, pastojo nuo penkiolikmečio. Jos invalidė mama, pasiramsčiuodama lazda, vedė ją į ligoninę numarint nelaimėlio gemalėlio. Rosita staugė kaip vilkė ir spjaudė savo nuodus motinai į veidą. Motina verkė ir iš paskutiniųjų bandė nušlubuoti paskutinius metrus. Nušlubavo. Tiesiai anapilin. Ten jai lazdos jau nebereikia.

Kadaise gyveno penkerių metų Karoliukas. Augo skurdžiam vienkiemy, neturėjo dviračio. Eidavo pas kaimynę prašyt sriubos. Jo mama Evelina buvo labai jauna ir tik verkdavo kamputy, kai vyras pragerdavo paskutinius pinigus. Karoliuko akys buvo mėlynos mėlynos ir didelės. Jis niekada neverkdavo ir labai mylėjo mamą. Kartą bėgo nuo pikto pasigėrusio tėvo, grasinančio jam išlupt tas mėlynas mėlynas akis, ir negrįžo. Evelina priverkė visą trobą ir paskendo savo ašarose. Ir daugiau niekada nebeverkė.

Anuomet gyveno trys seserys. Dvi protingos, o viena poetė. Neringa ir Jūratė tvirtai laikė gyvenimo vadeles, pačios valdė savo likimo eržilą, lėkė savo karieta tik tiesiai, be jokių klystkelių. Vėliau karietas iškeitė į raudonus ferarius, bet vis tiek važiuodavo tik tiesiai. Nepaisydavo raudonos spalvos, „stop“ ženklų, gyvenimo autostradoj nestodavo net pamačiusios į kelią išbėgusį žmogų – tik dar labiau spausdavo greičio pedalą, kad tik niekas neaplenktų. O poetė Rasa klaidžiojo, vaikščiojo zigzagais. Neturėjo nei karietos, nei ferario, nei sukriošusio zaporožiečio. Visur ėjo pėsčiomis, basa. Dažnai užsispoksodavo į debesis ir nepastebėdavo, kai gyvenimo kely jai užsidegdavo žalia, pražiopsodavo. Užtat parašydavo eilėraštį apie tai, kaip pasroviui plaukė rausva debesų upė ir kaip šiek tiek įkaušęs žilabarzdis senukas ant debesies patalų gėrė lietaus kokteilį. Dažnai užsigalvojusi apie kokį nors Bruno K. Öijerio eilėraštį išeidavo į gyvenimo kelią degant raudonai šviesai. Vieną gražią dieną, kai dangumi tekėjo rausvos debesų upės, ją partrenkė raudonas feraris. Dabar ji ant debesų patalų su žilabarzdžiu senuku geria lietaus kokteilius ir rėkauja šiek tiek neblaivius poetiškus tostus.

Neseniai betono džiunglėse gyveno Edvardas. Jis svajojo apie miškus ir dykumas, bet kiekvieną dieną tekdavo kovot su betono džiunglių robotais. Jų metalas giliai strigdavo jam po oda, į širdį, metaliniai ereliai kiekvieną dieną kapodavo kepenis. Besislėpdamas nuo robotų, nuklydo į magiškųjų grybų giraitę. Tik užkrimtęs grybų, iškeliaudavo į savo išsvajotąją dykumą, nukaudavo visus robotus, matydavo spalvotus miražus, o vėliau juos perkeldavo ant drobių. Kaip draugas dainavo, jis nepratęs vaikščioti sidabro aikštėmis, toliau betone rašė laiškus. Bėgiojo nuo policijos, ėjo prieš sistemą, nekentė masonų, svajojo, kad gimtadienio proga jam padovanotų dešimt granatų. Kartą perdozavo ir amžiais tapo vieninteliu beduinu savo dykumoj. Ir toliau rašė laiškus, tik ne ant betono, o smėly.

Buvo tokia Miglė. Niekas nežinojo, kaip ji užgimė, ar užgimė. Visi klausdavo, iš kur ji tokia atsirado. Sakydavo, kad ji ne iš šio pasaulio. Miglės akys nežemiškai švytėdavo arba žaibuodavo, ji turėjo šimtus įvairiausių žvilgsnių. Netikėjo jokiais dievais, nieko nemylėjo, bet mylėjosi su visais. Su gražiai pražilusiu vedusiu vyru, su jaunu garbanium, kuris spenely turėjo auskarą, su moterim, žadėjusia dėl jos juoko išsirengti turkų mečetėj, miegojo net ir su Edvardu jo dykumoj. Visiems atrodė laiminga, bet, grįžusi į savo namus palei bėgius, gerdavo su savo demonais ir verkdavo. Kartą jos ašarų latakai išėjo užtarnautų atostogų, o Miglė į rankas paėmė gražutį „Smith & Wesson“ ir pažaidė rusišką ruletę. Laimėjo iš pirmo karto.

RASA PEKARSKAITĖ

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2008 metai

Reziumė

Kadangi mano problemų nemažėja, turėčiau užrašyti tai, kas svarbu. Galbūt ne vien man.

Išleisti lieka: poezijos rinkinys „Siuita Virginijai“ (guli RS leidykloje, sutarta su M. Vilučiu dėl iliustracijų).

„Koranas“ (lyg ir išjudėjo leidyba „Krontoje“). Čia laukia savo eilės ir dvi knygos vaikams. Vienai iliustracijas iki pavasario žada baigti Indrė Selenytė.

Prozos knyga „Žibuokliavimas per Velykas“ (išgulėjo bent trejetą metų vienoje leidykloje, bet pati leidykla bankrutavo...).

Dienoraščiai (vienas „tomas“ įteiktas „Vagai“, yra ir rekomendacijos – S. Parulskio ir L. Jakimavičiaus).

Straipsnių ir pokalbių apie literatūrą knyga. Yra parengta.

Vertimai. Svarbiausia, žinoma, R. M. Rilke (72 R. M. Rilkės eilėraščiai), G. Bennas.

G. Apollinaire'as (guli ant stalo).

P. Verlaine'as (nebaigtas versti rinkinys).

Šekspyras (nebaigti versti „Sonetai“).

Šiandien, regis, peržengiau per 80... Iš viso gi 154.

A. Achmatova ir O. Mandelštamas (vienoje knygoje), gal ir A. Mickevičius su A. Puškinu?

J. L. Borgesas, F. Garciá Lorca...

Kitkas? Dievai nematė. Daug kas skelbta, išmėtyta. Daugiausia, žinoma, „Šiaurės Atėnuose“. Kalnas publikacijų (po 5, 7, 10 eilėraščių), kai ko ir pats nenorėčiau matyt.

Dar apie „Sonetų“ vertimus

Jeigu aš teisus, ankstesnis vertimas nesiskaito su autoriaus soneto struktūra ar struktūromis. Jos yra, o lietuviškai – kaip moku, taip šoku. Sugriautas architektūrinis statinys.

Keista, kodėl A. Ch. taip peikdavo S. Maršako vertimus? Lygiai kaip ir M. Lozinskio „Dieviškosios komedijos“ vertimą į rusų kalbą.

Juk kitą supeikęs geresnis nebūsi... S. M. (gal esu rašęs) vertino D. Judelevičius, o ir ne vienas Šekspyro tyrinėtojas. Tiesa, ne visus, bet ragindavo mane įdėmiau įsiskaityti.

Į lenkų kalbą (kiek randu) jį vertę daug poetų, tačiau tokiu atveju irgi „košė“ – kiekvienas savaip, pasigendi „centro“ – lenkiško Šekspyro.

Gal kas žino?

Prezidentas ir Jėzus Kristus

JAV prezidentas Bushas Jėzų yra pavadinęs „įdomiausiu filosofu, kuris paveikęs jo prezidentavimą“...

Palestina, anot jo, turi būti vientisa, o ne kaip permatomas sūris...

Apie metodą

Galop vietoj žodžio „realizmas“ įsivyravo „realizmai“. Nieko baisaus, tik vienaskaita virto į daugiskaitą. Man tai patinka, bent vienas klausimas išspręstas...

Sausio 11, penktadienis

Atminties vietos

Žmonės nuolat jų ieško – kas unikalu jų sąmonėj, ar ten dar esama kokių salų, reikšmingų, netgi lemtingų ženklų... Pamirštos sąmonės ir pasąmonės salos.

Kada kokiam kino filme rodomas visas žmogaus gyvenimas, o į pabaigą perbėgama atmintinais kadrais, – toks vaizdas, toks vaizdas, tokia situacija... Pradedi galvoti, kad daugiau nieko ir nebuvo. Žmogus kaip vaizdų rinkinys, fragmentų kratinys.

Kas buvo svarbu, kas „signalizavo“ likimą? Kuri atminties vieta veikia, daro įtaką kasdienybėje?

Be abejo, savitumas gelmėj.

Dideli kūriniai

Turiu omeny „Sonetus“. Jie yra tokie universalūs, juose visko tiek daug, kad leidžiasi interpretuojami, t. y. gali pasukti taip ir taip... Todėl man patiktų bent 3–4 vertimų versijos. Viena gali būti, tarkime, rimta, kita šekspyriškai ironiška.

Kaip kad ir jo dramų, komedijų interpretacijos (spektakliai).

Tai, ką aš darau, tėra mano „pastatymas“!

Linksmasis žydelis

Padavėjai (vasarą, lauko kavinėj):

– Prašau man mėlynžiedės liucernos ūglių su trintom mielėm...

(Kas per valgis?)

Dainininkė, kuri pamiršta

Lilijana Ablėnaitė (praėjusio amžiaus – Juozo Tiškaus orkestras). Dabar jau močiutė.

– Kaip sako, *s koroblia na bal...* Leningrade prieina senukas ir sako: man labai gaila, jūs neturite jokio paruošimo... Rėkit kiek galit! Įstojau į Politechniką. Vandenis, buvau labai ciekava... 1939 metais su tėvais atvažiavom į Vilnių. Buvo labai baisu. Į mokyklą eidavom su lazdomis. Motina buvo mokytoja, jai pavyko perlaužti mokinius. Ateidavo į svečius...

Mačiau, kaip žmones nušaudavo gatvėj. Už nieką.

Vėjas, vėjas, vėjas...
Jį prisimenu skriejant Nemunu,
Saulė maudosi geltonuos žieduos.

(Čia iš jos dainos, įrašytos 1969 metais.)

Sąjūdžio 20-mečiui

Birželio 3-iąją turėtų būti didelis jo paminėjimas. Šiandien susirinko Sąjūdžio (I) iniciatyvinės grupės nariai, Tarybos nariai, Sąjūdžio deputatai.

Vitas T. sakė, kad atėjusi dirbti į jo dienraštį 27-erių mergina nieko nežino apie Sąjūdį. Bronius G., profesorius, važiavęs į Estiją (estų Liaudies fronto jubiliejinė konferencija) su moterimis ar merginomis iš mūsiškės Užsienio reikalų ministerijos. Visą kelią turėjo aiškinti, kas buvo ir ką reiškė Sąjūdis.

Visi žino, kad visur – ir sostinėj, ir rajonuose – sugrįžusi į valdžią nomenklatūra, baimės prasižioti dar daugiau nei 1988-aisiais.

Tai kas yra (kas buvo Sąjūdis)?

Tada buvo aišku, su kuo reikia susigrumti. Su monstru. O dabar su kuo? Su savais ir su pačiu savim.

Antras Sąjūdis nepripažįsta pirmo, trečias – antro... Partijos nusavina bet kurias idėjas.

Niekas niekuo nepasitiki.

Geriausia būtų, kad ką nors darytų mūsų... vaikai. Vieni prasigyvenę, kiti – pasitraukę į airijas ir amerikas.

– Mes baisiam dugne, – sako Zigmas V.

Visi viską žino, bet tik čigonėlis Radžis žibančiom akytėm klykauja: „Ką daryt?“

Sausio 12, šeštadienis

Poezija ir... fizika

Dainos žodžiai:

Žvaigždės pakilo aukštai,
Šaukia jas paukščių takai...

Tuotarp fizika aiškina, kad mūsų matomas Paukščių Takas tėra andainykščio sprogimo Visatoje likučiai...

Sausio 13, sekmadienis

Apie pasaulio pabaigą

Pagalvojau, kad tas, kuris pirmas ją sugalvojo, turi galingą vaizduotę. Tik pagalvokit: vienu metu pasaulis pakyla iš pelenų, – visi, visais amžiais gyvenę, stojasi ir nusilenkia Teisėjui!

O anas viską mato. Ir angelų trilijonai.

Kelsis visa, kas negyva ir gyva!

Fantastinė rekonstrukcija.

Dieviškasis telefonas

(Pasakojimas iš Jeruzalės)

Vienas smagus žydelis atvažiavo į Romą. Jį priėmė Šv. Tėvas ir t. t. Vienam kambary žmogus pamatė deimantais inkrustuotą mobilųjį:

– Kas čia?

– Čia telefonas, kuriuo mes pasikalbam su Viešpačiu.

– O kiek kainuoja?

– Doleris...

Grįžęs sinagogose pamato daug tokių telefonų. Klausia rabiną, tas paaiškina tą patį...

– O Romoje daug brangiau!

– Matot, ten tarptautinis, – atsako rabinas.

Pokalbis, nugirstas restorane

Moteris:

– Tu gi sakei, kad esi vegetaras.

Vyras:

– N-n-n... Suryčiau ir subinę, jei skaniai iškeptų.

Sausio 14, pirmadienis

Tai, ką žmogus užgyvena

Sentikis ilga barzda. Troleibuse, beveik mano amžiaus. Pasakoja, kad jo vyresnysis kariuomenėje jį „gerai išmokęs“.

– Neskubėk, po valandos bus kitaip.

Ir išties – po valandos ateidavo kitas „prikazas“. Šitos taisyklės jis laikęsis visą gyvenimą, dabar jos moko mongolidę, prisėdusią šalimais.

– Tu manęs klausyk, ką kalbu, o negalvok apie Puškiną arba savo vyrą...

Pražilusi moteris rausta, lyg jai būtų šešiolika.

Jis tarnavęs nuo 19 metų, kaip ir jo mokintinė – iš Pauralės.

– Tai vokiečiai jūsų nepasiekė?

– Ne.

– Bet kanonadą girdėdavot, čia vokiečių, čia mūsiškę?

– Taip.

– O aš dar kariuomenėj išmokau viską su daržovėm...

– Tai ką – ten neduodavo?

– Kas tau duos! Nei mėsos, nei svogūno... Gerai, kad už kareivinių tvoros augo svogūnų laukas... Ir kiaulidė buvo.

Suprask – nugvelbdavo „kai ką“...

– O 1962-aisiais visus perrengė civiliais, sugrūdo į laivus ir – į Kubą, raketų saugoti. Šiaip turėjom prisistatyti kaip žemės ūkio specialistai.

– Ir saugojot?

– Išmokė ir eidavom sargybą. Dieną, žinoma, kubiečiai, o naktį – mes. Mes ir tuos kubiečius turėjom sekti. Jie viską vogdavo: ginklus, šovinius, batus.

(Moteris klausosi dabar jau beveik susižavėjusi.)

– O mano tėvas (jo – ne mano! – *S. G.*) ir vokiečius saugojo, Subačiaus gatvėje, kur Puškino namai, – vokiečių belaisviai mums vandentiekio ir kanalizacijos griovius kasė, 3–3,5 metro gylio. Mainikaudavo viską į sriubos bliūdelį...

Ir maršalą Paulių saugojo (čia tai jau riečia! – *S. G.*), tą Lukiškėse laikė uždarę, kasdien jo kameroj parketą šveisdavo, Paulius turėjo adjutantą, kuris jam lovą paklodavo, nuprausdavo, apskusdavo.

(Trys šauktukai pagyvenusios ponios akyse. Čia ir išsiskiriam...)

Žinutės

Kai užėjo „siustas“, ėmiau ir parašiau vienai ypatai. Gale buvo „velnio nešta ir pamesta vidury kelio“.

Kas gi tau neatšaus. Ir gavau:

– Pats toks!

Iš karto sutikau, kad toks, o paskui pradėjau galvoti: „Ką tatai reikštų?“

Nešė, nešė ir pametė? Norėjo pasiglemžti? Kodėl būtent mus? Kur nešė, kam? Nepakėlė, tai ir pametė. Ar patys ištrūko?

Apie gamtą

1972-ųjų vasarą iš kažkur gavęs adresą tada smerkiamą savo poemų knygą „26 rudens ir vasaros giesmės“ nusiunčiau A. J. Greimui. Į Paryžių. Lošti tai lošti!

Nuėjo, rudenį gavau bene dešimt kartų atklijuotą ir vėl užklijuotą voką... Tame mūsų autoriteto atsakyme nebuvo didelių komplimentų, bet vienas sakinys (bent jau man) reikšmingas: „Sveikinu, jūs sulaužėte lietuvių poezijai būdingą peizažizmą.“

Taigi – ligi šiolei gamtą mes piešiame kaip žmogaus foną. Tuotarp šiuolaikinis mokslas gamtą traktuoja kaip „alcheminį kūrinį“. Gamta – alchemija.

Atsimenu, vieną vasarą vaikščiojom palei Nemuną su D. G. Aš jam ir sakau:

– Jei gerai įsijausi į gamtą, patirsi joje slypinčią magiją.

Tai žinojo viduramžiai, senieji meistrai – magai ir alchemikai, skaitantys gamtą kaip rašmenis, ieškantys brangakmenių, o ir Nebūto Kūrinio (alch. akmens) formulės.

Teatro savaitė

Masalskio misija

Vilniaus kolegijos scenos meno studentai Nacionaliniame dramos teatre, kaip niekad sausakimšoje didžiojoje salėje, parodė studijų spektaklį „Kalnas“ (lapkričio 23 d.). Vienuolika merginų ir vienas vaikinas per intensyvaus darbo scenoje valandą nubėgo turbūt dešimt kilometrų. Ir pademonstravo, kad gali kurti, užlipti ant grėsmingai prie jų artėjančio teatrinio kalno visi kartu. Visi kaip vienas ansamblis ar choras. Kol kas nėra prasmės išsiskirti iš minios, šokti ar dainuoti solo. Net būsimų aktorių veidai suvienodinti tos pačios šukuosenos ir mimikos, o į rankas visi gauna vienodas medines lenteles ir polietileninius maišus. Tokia scenos mokslų metodika nenauja – dauguma aktorių kursų iš pradžių nustebina publiką suderinto, sugniaužto į kumštį kolektyvo jėga, o vėliau neišvengiamai nuvilia, nes išsisijoja, išsiskirsto į savo individualius kampus ir ten arba atsitiktinai prasimuša, arba ilgai nesulaukia paramos. Byrant teatrų trupėms net atrodo, kad studentus reikia žiauriai grūdinti ir greičiau atjunkyti nuo vienos šeimos. Dirbti šiandieniniame teatre – visai kas kita nei laimingam dainuoti dideliame chore.

„Kalno“ atlikėjai, pradėję nuo minimalių ritmizuoto judėjimo ir sutartinių ūbavimo etiudų (dėstytoja Nijolė Sinkevičiūtė), vėliau pereina prie siužetinių, vartotojų visuomenę ironizuojančių scenų lipdymo. Japonų turistai trepsi per pasaulį ir mato jį tik pro fotoobjektyvą, „Lietuvos ryto“ makulatūra pinasi po kojomis ir aplimpa visą kūną ir pan. Veržliame, galingame jaunų žmonių pasirodyme norėjosi sulaukti ryškią šviesą vis dėlto įžiebiančios pabaigos, bet buvo suvaidinta tik saikinga „nulipusių nuo kalno“ finalinė frazė: aktoriai į maišus surinko ir išsitempė savo šiukšles. Jie scenos nepriteršė. Būtent tai norėjo akcentuoti spektaklio režisierius ir vienas iš kurso vadovų Valentinas Masalskis. Ir jis turėjo tokią teisę.

Taigi, šio kūrybos vakaro pirmoje dalyje Masalskis parodė savo mokinių spektaklį. Antroje dalyje ant tos pačios scenos buvo pristatyta jo nesibaigiančių monologų knyga „Ieškant teatro“ (leidykla „Tyto alba“, parengė Daiva Šabasevičienė). Ir paties Masalskio biografija suskilusi į mažiausiai du egzistencinius „veiksmus“: pirmajame (1978–1988) jaunas aktorius Kauno dramos teatre sukūrė garsiausius savo vaidmenis Jono Vaitkaus ir Gyčio Padegimo spektakliuose (publikai kulminacija tapo Gogolio „Pamišėlio užrašai“); antrajame, palikęs Kauno dramą, aktorius ėmė įnirtingai „ieškoti savo teatro“, pats režisuoti, kitiems save režisuoti leisdamas tik kine. Knygos su savo principinėmis misionieriškomis kalbomis Masalskis atvirai prisipažino neskaitęs ir nenorintis skaityti, nes tas traukinys jau kaip ir nuvažiavęs, dabar klaidžiojama kitais teatrinio kryžiažodžio labirintais. Žinoma, esminiai Masalskio meno postulatai nesikeičia ir yra jo su įkarščiu nuolat deklaruojami.

Taip, teatromanai gerai žino, kad pats Masalskis jau yra spektaklis. O teatras pirmiausia yra Masalskis (jeigu kalbėsime apie nesuskaičiuojamą lietuvių aktorių armiją). Šio aktoriaus pašaukimas – ne tik atlikti vaidmenį, padaryti spektaklį, išmokyti kursą, bet svarbiausia – pranešti Žinią, įtikinti visus sutiktus, kad kūryba yra gyvas nervas ir nesibaigiantis kelias.

Skeptikų laikais aktoriaus išpažinimai skamba patetiškai, tačiau jų klausytis visur kažkodėl susirenka minios. Galbūt kai kas numoja ranka, bet ir vėl grįžta. Pastaraisiais metais subuitiškėjusio Nacionalinio dramos teatro publikai Masalskio magijos seansai labai praverstų, būtent kalbėjimas „nuo kalno“ pravalo užakusias ausis.

Gal ir per anksti, bet jau labai norisi pasakyti, kad Jaunimo teatre jaučiasi dvasinis atgimimas. Ir Nacionaliniame, ir Mažajame – štilis, o jaunimiečiai, žiūrėk, išsiblizginę sales, įtikėję teatru, gal vėl taps vedliais kaip Dalios Tamulevičiūtės laikais? Daugiau ugnies į šituos rūmus, ponai! (Algi Latėnai, Rolandai Kazlai ir ypač revoliucingiausieji jaunieji aktoriai!)

Trumpame spektaklyje „Labanakt, mama“ (lapkričio 28 d., rež. A. Latėnas, Gediminas Storpirštis) vaidina tik dvi aktorės, dvi teatro naujokės. Giedrės Giedraitytės mama Telma ryte įlindo į gauruotą chalatą ir tik vakare jį nusimes; įsispyrusi į kailines šlepetes su pagražinti prisiūtais kibiais paukščio nagais, ji panaši į letarginę pingvinę, kuri ilgai šildė didelį kiaušinį ir sulaukė netikėto galo. Jonės Dambrauskaitės duktė Džesė yra tas absurdiškas galas, tas kiaušinis (įdomus sprendimas įžangoje – stiklo rutulys ant glotniai sušukuotos galvutės), iš kurio mergina niekaip negali išsivaduoti ir todėl sako įsipykusiai mamai – „Nusprendžiau nusižudyti“ – taip paprastai, lyg eitų virti kakavos. Amerikietė Marsha Norman patiekia publikai mazochistinį pjesės siužetą kaip buitiškiausią rytinę košę, kurioje staiga aptinki pipirų ir imi juos laikyti... gyvenimo norma. Kontrastingai vaidinančios aktorės turi tarsi pasikeisti vietomis, antroje dalyje jau mama ima mikčioti, luptis iš savo kiauto, jau ji tampa auka; duktė iki pabaigos lieka sausa, sterili. Nutrūkęs mamos ir dukters ryšys neužsimezga net iliuzinei dramatinei akimirkai ir todėl spektaklis pernelyg lengvai slysta ir nuslysta į tą neišvengiamą tamsą su vienišos cigaretės ugnele.

JŪRATĖ VISOCKAITĖ

Su klaustuku

Šiuolaikinio meno centras, atidaręs baltarusių šiuolaikinio meno parodą, suteikia galimybę mums pamatyti, o baltarusių moderniojo meno atstovams – išreikšti savo pozicijas, protestą prieš kūrybinius suvaržymus, groteskiškai vaizduojamą komplikuotą šalies padėtį platesnėje, neutralioje erdvėje. Parodos pavadinime „Durys atsidaro? Baltarusių menas šiandien“ klaustukas – svarbiausias kabliukas, sukuriantis intrigą tiek menininkams, kurie turi galimybę pasižiūrėti į savo kūrybą iš šalies, tiek parodos lankytojams, kurie, panagrinėję dabartinę Baltarusijos geopolitinę padėtį, gali įvertinti eksponuojamų darbų novatoriškumą, idėjų atspindėjimą ir bendrą santykį šiuolaikinio Europos meno kontekste. „Norėčiau parašyti projekto pavadinimą be klaustuko [...]. Tačiau tuomet jis skambėtų pernelyg optimistiškai ar net naiviai ir neatitiktų šiandieninės situacijos“, – teigė parodos kuratorius, ŠMC direktorius Kęstutis Kuizinas. Žinant propagandines kultūrinio ir politinio gyvenimo tendencijas Baltarusijoje, turbūt reikėtų tik sveikinti projekto sumanytojus ir įgyvendintojus – juk patys vos prieš dvidešimt metų dar šnekėjome Ezopo kalba. Juo labiau turint omenyje, su kokiu tiek žmonių, tiek sovietinio meno tradicijas puoselėjančių kritikų pasipriešinimu šiems kūrėjams tenka susidurti. (Užtenka vien pažvelgti į kultūros finansavimo padėtį – 2009-aisiais valstybė nė neskyrė lėšų menininkams dalyvauti tarptautinėje Venecijos bienalėje.)

Spaudos konferencijoje bandyta išsiaiškinti – ši paroda nori atskleisti meną kaip estetinį reiškinį ar labiau kaip politinę kritiką. Tačiau vieno atsakymo nėra, nes menas pats savaime nėra vienpusiškas, per koncepciją jis atveria savo atlikimą, kurį galima atskirai matyti ir kaip meninį, su ideologijomis nesusijusį kūrinį.

Belieka ne tik interpretuoti ironišką, asociatyvią šiuolaikinio meno kalbą, bet ir sieti su Baltarusijos politinės, kultūrinės sistemos spragomis bei visuomenės apatija. Pavyzdžiui, užlipi ŠMC laiptais, žiūri – ant atbrailos tupi eilė baltų zuikių. Nepriėjęs, nepaskaitęs ir nesuvirškinęs informacijos, nesuprasi, kad Aleksejaus Lunevo sukurti „Multipliai“ (2010) – ironiškai vaizduojamas šalies popkultūros simbolis, užėmęs Baltarusijos tautosakinės vertybės poziciją. Kas be ko, parodos lankytojams dar reikia mokėti rusų kalbą, nes užrašai – svarbūs baltarusių kūrinių elementai. Ruslano Vaškevičiaus instaliacijoje „Pasaulio pabaiga“ (2007) užrašas pavaizduotas pasitelkiant humoro formą – šmaikšti rodyklė, rodanti į mygtuką, kurį paspaudus viskas pasibaigia, anaiptol nenuteikia šmaikščiai. Popkultūros artefaktas sukuria gluminantį grotesko, juodojo humoro įspūdį tarsi ženklą, kad nėra likę nieko švento. Panašios tematikos to paties autoriaus kūrinys „Apokaliptinis kaleidoskopas“ (2010) pateikia dar vieną groteskiškos linksmybės pavyzdį – videodarbą, rodantį besikeičiančius ornamentus, sudarytus iš rentgeno nuotraukų detalių. Šį kūrinį būtų galima interpretuoti kaip paviršutiniškos visuomenės, kurią galima paveikti pigiais vaizdeliais, ironizavimą.

Vakarietiškosios popkultūros ir sovietinės propagandinės spaudos tradicijos susijungia Aleksandro Korabliovo instaliacijoje „Idioto kolekcija“ (1997–1999). Skystųjų kristalų ekrane matome įvairių laikraščių iškarpų koliažus – Jacksonas ir Leninas, Brežnevas greta apsinuoginusių manekenių. Šie ironiški dublikatai sugretina dviejų skirtingų pasaulių istorijos kūrimo principus, kur reklama ir propaganda siekiama įtikinti žmones popkultūros ir sovietinių figūrų autoritetu.

Galima pažymėti, jog kaip Baltarusijos valdžia dirbtinėmis priemonėmis deklaruoja visuotinę tvarką šalyje, taip ir šiuolaikiniai šalies menininkai fabrikuoja vaizdus, kad atskleistų apgailėtiną kultūros padėtį. Sergejaus Šabochino skaitmeninių fotografijų serija „Ir nieko neliko“ (2009) pasitelkus montažą įvairiais būdais „sugriauna“ keturias institucijas, kur šalyje kartais priglaudžiamos šiuolaikinio meno parodos – taip originaliai siekiama parodyti, kad tų vietų nepakanka.

Parodos lankytojai – ne tik stebėtojai iš šalies, jie kviečiami suvokti, įsigilinti ir patys įvertinti šiandienines visuomenės problemas. Specialiai šiai parodai sukurta S. Šabochino instaliacija „Skaidrus pasirinkimas“ (2010) kviečia balsuoti – į dėžę mesti korteles, išsirenkant, mūsų nuomone, aktualų užrašą. „Art?“, „Future?“, „Love?“ – ar viskas gerai su šiomis gyvenimo sritimis, galime sau atsakyti – taip arba ne – ir patys prisidėti prie projekto kūrimo.

Parodoje taip pat eksponuojama iš „Antipropagandos biuro“, 2007 metais Frankfurte sukurto propagandinės medžiagos archyvo, Marinos Napruškinos sudaryta instaliacija. „Biure“ svarbiausias yra Baltarusijos atvejis, nes jis parodo Vakarų valstybių pasyvumą čia vis dar egzistuojančios diktatūros atžvilgiu. Instaliacijoje pateikta galybė medžiagos – daug televizorių su videofilmais, ideologiniai politinių autoritetų portretai ir kita medžiaga parodo propagandos valstybėje mastą – ištisą propagandos muziejų.

Aleksejaus Šinkarenkos sukurta mažyčių įrėmintų poliaroidų serija „Baltarusijos faktografija“ (2007–2010) reprezentuoja gyvenamųjų rajonų būtį ir buitį, paprastus žmones, Baltarusijos visuomenę, vis dar įšalusią pirmykščio mąstymo – pasitikėjimo valdžia, uždarumo, konservatyvumo – gniaužtuose. Visuomenės atskirties, vieningos bendruomenės nebuvimo faktas taip pat įdomiai perteiktas „Philippe Tschmyr and Belarusian climate“ performanse „Personalinis džiazas“ (2010). Trys atlikėjai groja elektroakustiniais instrumentais, sudarydami muzikinę kompoziciją, kurios nė negirdi, kadangi instrumentai prijungti prie ausinių, ir atlikėjas gali girdėti tik savąją improvizaciją.

Vienas nuosaikiausių kūrinių politinės kritikos atžvilgiu – Igorio Savčenkos nuotraukų serija „Žiema“ (2008–2009). Niūraus Baltarusijos peizažo vaizdai perteikia psichologinę būseną, vieniši medžių stagarai baltame sniego fone atsiduoda liūdesiu, tuštuma, susvetimėjimu, tiek žmonių pasaulėžiūros, tiek politinės arenos stagnacija.

Ši rezistencija priverčia ne gilintis į patį šiuolaikinį meną, išraiškos priemones ar išskirti vienus ar kitus menininkus, o formuoja bendrą parodos koncepciją, iš prisiminimų gelmės vėl grąžina panašios padėties Lietuvoje epizodus. Susidaro įspūdis, kad tai labiau istorinė, socialinė paroda. Tačiau konceptualiojo meno eroje tokios tendencijos turbūt neišvengiamos.

RŪTA JAKUTYTĖ

Pradedantieji

GIEDRĖ MASEDONSKAITĖ

vilkai

kai nuleidžiu rankas
atrodo pribėgs vilkiukai
ir pradės žįsti pirštus
o tada nusitemps į olą
ir užaugins vilke savo motina

•

užsimerkus tik kailis –
iltimis prie kaklo pagaunu
tavo gyvybės gyslą
kad kraujo nepaliktum –
naktį snigo

•

išsišukuoti
laižyti pėdas
ir inkšti
kol šaltis adatėles
į sąnarius smaigsto

dar negalima grįžti –
žemė kieta

sniegas giltinei
raineles baltai
degina

sniege

baltą vatą godžiai
ryja miestas

mergaitė pelenų plaukais
Šv. Ignoto gatvelėj
basa ir šoka

nemoku taip gražiai
baltu ant balto kitiems matant
iki mirties

paskutinė

lėkštės ant veidrodžių –
lyg dorianai grėjai
gėrėjomės vaizdu
ir kvietėm į vakarienę
išalkusius

ne springt tik ryt
kartais lūpas vynuogėm
apnuodijant

žiūrėjote į pilnas burnas –
siūlėm – ne alkani
taip sakėt besiveriančiais
šonkauliais

1942

prieš aušant
išeidavo į koridorių
sustodavo į eilę ir mirdavo –
tvarkingai
pagal alfabetą

taip norėjosi suvilgyti
sukepusias lūpas –
turėjom daug šulinių
bet nebuvo vandens –

lovų galuose augo vynuogynai
jie taip garsiai ošdavo –
atidarydavom langus
ir suprasdavom kad už jų nieko nėra

Tandemas, arba Kelionė literatūron

Ištrauka iš rašomos knygos

Rašiau eiliuotus tekstus ir vidurinės mokyklos laikais, tačiau neskubėjau brautis su jais į spaudą gal ir todėl, kad intuityviai nujaučiau, jog negaliu skubėti. Sukurti įsidėmėtiną kūrinį ne taip paprasta, o jei ir aplankytų toks stebuklas, vis tiek juo niekas patikėti neskubės dėl paprasčiausios priežasties: esi niekam nežinoma autorė ar autorius...

Bandykim įsivaizduoti dar didesnį stebuklą, sakykim, tavo tekstas kažkam užkliuvo už akių ir netgi jį išspausdino. Bet ir tuomet reikėtų blaiviai įvertinti susiklosčiusią padėtį ir nepamesti galvos. Visiškai tikėtina, kad jis atsitiktinai pasipainiojo po ranka sėdinčiam prie redakcijos stalo darbuotojui, o jis tą rytmetį be saujos migdomųjų gerai išsimiegojo, ir sveikata nekėlė rūpesčių, puikiausiai skrandis virškino, su žmona sutarė, nesuko jam galvos dėl menko uždarbio ir dar dėl daug ko, šį rytmetį, kaip niekada, abu tarpusavy gerai susigiedojo, ir tas eilėraštis, jam pasitaikęs po ranka, tikriausiai pusė velnio, ne vienas jis, žiūrėk, keli, ant stalo suguldyti, užteks ir vieną iš pradžių leidinyje išspausdinti, šypsokis, jaunas autoriau, laimingą bilietą loterijoj ištraukei, matau, kad kojom žemės nebesieki, paplast paplast vis gatvėm lyg drugelis, kaitrion liepsnon jau be atodairos skrendi, širdis krūtinėj daužosi iš laimės, svarbiu žmogum šią valandą jautiesi, išskirtiniu, bet neskubėki krykštauti kaip mažas vaikas, greit iš dangaus nukrisi žemėn, todėl nesikarščiuok, įvertink blaiviai padėtį, dar viskas prieky tavęs laukia: džiaugsmai ir liūdesys, laimėjimai ir pralaimėjimai.

Tai gal reikėtų dėkoti intuicijai, kad neskubėjau siūlytis, nors, kaip sakiau, dar vidurinėje mokykloj eilėraščius rašiau, todėl netvėriau savam kaily duris redakcijon praverti, tuomet *partkomo* sprendimu tas miesto laikraštis „Panevėžio tiesa“ vadinosi, ir kituos miestuos tokių „tiesų“ pridygo ne viena – lyg grybų po lietaus, – vėlesniais metais dar vienas laikraštis pašonėj jo išsikerojo, šį sykį jau „Tėvynė“, jos horizontai toliau už miesto plėtėsi, nuklysdami į *kolchozus*, ten kolūkiečių dvasią kėlė, jiems komunizmą pažadėdamas, tai kolūkiečiai pylė lempon už tokią laimę ateity, retai išsiblaivydami...

Tokioj „tiesoj“ norėjau skelbti savo tiesą, penkiolikmetės tiesą, kurią bandžiau eilėraščiuos iškloti, teisybė, sunkiai sekėsi, nes prieštaravimai vis trikdė ir šiaip – priešybės, nes viskas, ką mačiau aplinkui – regėjau gyvus prieštaravimus, kurių man niekas nepaaiškino, todėl galiausiai nuošalėj juos palikau, į skaitymus įkritusi.

„Skaityti, skaityti, skaityti – toks mano pagrindinis siekis. Skaityti ne tik grožinės literatūros knygas, bet ir Markso bei Lenino veikalus, studijuoti mokslinę literatūrą...“ – rašiau iki šių dienų išsaugotame moksleiviškam dienorašty.

Tame pačiame dienorašty nestinga spėliojimų, kuo ateity galėčiau būti ir kokius darbus turėčiau nuveikti: „Bet vis dėlto... rašysiu eilėraščius. Tik niekam jų nerodysiu... Vienintelis tikslas, kurį geidžiu įgyvendinti, tai kada nors parašyti ir išleisti nedidelės apimties eilėraščių knygelę...“

Niekam nenorėjau rodyti pirmųjų savo eilėraščių ir vis dėlto nenorėdavau slėpti jų po pagalve. Įsivaizduodavau senelių reakciją, kai jie išvys tuos tekstus, išspausdintus laikrašty, tikriausiai apsidžiaugs, girdi, sakys kaimynams, ne veltui mitiname ją, tikrai ne veltui...

Tikriausiai baimė sulaikydavo redakcijon įkelti koją.

Esu baikšti, tos baimės visada turėjau perteklių, privengdavau redakcijoj patirti šnipštą, šiukšliadėžėj išvydusi iškentėtą rankraštį.

Mokykloj dėjau pastangas prilygti bendraklasiams, kad įsileistų jie mane į savo tarpą, užmiršusi ambicijas kitoj šviesoj geidžiau jiems pasirodyti, tačiau kažkas man koją nuolatos pakišdavo, nes jie manęs privengė ir apskritai nepastebėdavo.

Ir Utenos gatvelėj ne geriau. Kaimynės, Kazlauskienė ar Labanauskienė, žiūrėk, viena per kitą skuba senelei raportuoti, girdi, anūkei jūsų ne visi namie, neduok tu Dieve, išprotės vargšelė, kas tokią sau į žmonas ims, girdžiu šnekas jų, plaukai man piestu stojas ant galvos, nenoriu išprotėti, viliuosi sulaukti princo, atjos jisai laukais ant balto žirgo ir užsikels šalia savęs kaip artimiausią žmogų, kaip savo mylimiausiąją, kaimynės tegu sau tauzija, jeigu netingi, tik pamanykit: išprotės, joms keista, nesuprantama, kad per dažnai aš laukuose šlaistausi, iš ten su lauko gėlių glėbiais grįžtu, su samanom, o akys spindi lyg vabuolės, greičiau kaip beprotės, jų nuomone, ką tokio tuose laukuose randu, ko jos nerandančios, vis gūžčioja pečiais, prie smilkinio dar pirštais pasukiodamos, o ir eilėj prie duonos senelei aiškina, girdi, iš rankos knygos nepaleidžia, žmonių šalia savęs nemato, akis įbedus knygon, tik tuščiai laiką leidžia, geriau jau mezginio mergelė nusitvertų, tai vis šiokia tokia nauda namams ir jai pačiai…

Senelis vėlei žmonai priekaištauja, kad nepristato ji manęs prie darbo, neverčia viralo maišyti ar megzti kojinės, prašluoti gryčios, sugrįžus iš mokyklos, tuoj nosį knygon įbedu kaip ne žmogus, jis sako, per romanus ir valgį pamirštu, o pažymiai prasti, labai prasti dienyne, nes nieko nesimokau.

Senelė tyli, ji neskuba iškloti vyrui savo nuomonės, vėliau išdėsto ją nesikarščiuodama, kad viskam savas laikas, tai ir anūkei jis ateis, subręs jinai kaip visos moteriškės, vaikų pasigimdys, tuomet išmoks įsimaišyti tešlą ir blynų išsikepti, prašluoti gryčią, kasdieninių darbų jai niekad nepristigs, nes moteriškė ji, ne vyras… Tai kam ją skubinti prieš laiką? – vėl dėbtelėjo į senelį akim meiliom ir išraiškingom. Kol ji gyva, tegul anūkė pasilepina…

Seneliai – kaip ir kiti kaimynai ar kaimynės – o tokių daug Panevėžy, kaip ir kitur, o šiais laikais turbūt daugiausia, nes televizorius dabar svarbiausia, kompiuteriai arba kitokia technika ir, kas be ko, labiausiai sportas domina, o Lietuvoj – krepšinis, – tai knygų skaitymas palieka paskučiausioj vietoj, jo niekas niekada nelaikė rimtu darbu, kurį vertėtų gerbti – ne tik sovietmečiu, bet ir dabar.

Ir veltui stengtumeis įtikinti, kad geros knygos žmogui reikalingos, nes protą lavina, jausmus bei pojūčius, tokiam pasaulis daug gyvesnis, ne lėkštas ir nevienatonis, mįslingas jis ir metafiziškas, bet skeptikai tik gūžčiotų pečiais, ir kas iš to, mes patys daug patyrėm, o ir supratom ne mažiau, tai ką mums knygos pasakys, tik laiko gaišatis skaityti jas, senelė dar pridurtų, na, dar maldaknygė jai turi būti nuolat po ranka, nors moka ją atmintinai, o naują puslapį daugiau iš įpratimo verčia, nes rašto nepažįsta, taip skaitė jos tėvai, o jie beraščiai žmonės, taip skaito ji pati, maldaknygė – gera knyga, ji sako, o senelis tyli, tai kaip eilėraštį galėtų juodu vertinti, nebent kaip šventą giesmę?

Nors Vienažindį senelis pripažįsta, girdėjo giedantį bažnyčioj vaikystės metais, nemaža žino jo dainų, gražus senelio balso tembras, kai tas dainas užtraukia vakarais, tai negaliu atsiklausyti, jam iš paskos senelė negarsiai pritaria.

Eilėraščių jiems niekad neskaičiau, ne Vienažindys aš, senelis, jų klausydamas, tikriausiai tuoj užsnūstų, sėdėdamas prie šiltos koklių krosnies, arba atsainiai leptelėtų: „Žiūrėk, kad valgyt ko turėtum...“

Mokykloje taip pat – nei mokytojams, nei mokiniams – apie eilėraščius neprasižiodavau.

Nukelta į p. 12

Poreikis rašyti

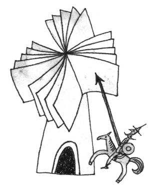

Charles Bukowski. *Holivudas*. Iš anglų k. vertė Gediminas Pulokas. K.: Kitos knygos, 2010. 264 p.

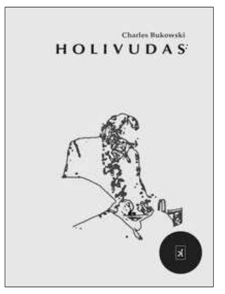

Ch. Bukowskis savo ir savo literatūrinio *alter ego* Henrio Činaskio gyvenimais įkūnijo mizantropinę rezignacinę filosofiją. Įsitikinęs, kad egzistencija – valgymas, perdimas, kasymasis, šypsojimasis, švenčių šventimas – yra pasibjaurėtina, jis siekė jos išvengti: kuo mažiau veikti, kuo mažiau kuo nors domėtis, nieko nereikalauti, jį vimdė vien mintis, kad reikėtų kažkuo tapti.

Kadangi žmonės greitai pabosta, jam geriau su savimi, kad ir koks šlykštus būtų. Antisocialumas Ch. Bukowskiui leidžia niekuo nesidangstyti. Šis *brutal honesty* ir jokių kūrybinių pretenzijų neturėjimas („atsisėdau ir parašiau“) yra visos jo kūrybos stiliaus pagrindas.

65-erių Henris Činaskis pagaliau išgarsėja – patartas mokesčių konsultanto, renkasi savo pirmąjį nuosavą namą (taigi pasiekia tikslą, kurį kėlė jo despotas tėvas) ir nusiperka BMW, ir tik šiek tiek nerimauja, ką apie jį pagalvos jo senieji gerbėjai. Pirmą kartą jis rašo ir scenarijų kino filmui „Baro musė“ (1987) – po jo sulaukia pripažinimo tėvynėje JAV.

Į kiną Činaskis nevaikšto nuo vaikystės, o dabar įkrinta į tikrą Holivudą. Gaila, kad knygos anotacija gerokai klaidinanti ir *pletkų* apie žvaigždes ištroškę skaitytojai liks nuvilti. Paslėpti po iškraipytais vardais šmėsteli riebaus užpakalio dainininkas T. Jonesas, besikasantis isterikas J.-P. Sartre’as ar J.-L. Godard’as, dažniau pagrindiniai filmo aktoriai – karjerą atgaivinusi F. Dunaway ir baikerių draugelis M. Rourke’as. Tačiau daug įdomesnis už juos – neįžymus isterikas Fransua, apsėstas depresijos ir vištų auginimo manijos. Ryškų vaidmenį knygoje atlieka ir filmo režisierius bei prodiuseris B. Schroederis, kuris neabejodamas pasitiki nepaprastu Činaskio talentu ir dėl to vos tyčia nenusipjauna piršto elektriniu pjūklu (atėjus derėtis su rėmėjais, jo klausimas „Kur rozetė?“ yra viena efektingiausių knygos vietų).

Nuobodūs, tiesą sakant, ir filmas, ir šis priešpaskutinis rašytojo romanas („Kitos knygos“ dabar jau išleido visą epopėją). Tačiau Ch. Bukowskis niekada ir nesistengė būti kam nors įdomus. Ramiai, be mažiausio skubėjimo jis dėlioja popieriuje tai, ką jam pasiūlo likimas: „Gerai, tai ten ir susitiksim, – tarė Džonas. – Iki, – atsisveikinau“ (p. 151). Iš tiesų Činaskiui nerūpi nei naujo namo pirkimas, nei scenarijaus rašymas. Jis norėtų tik gerti, lošti hipodrome ir parašyti keletą eilėraščių smegenims pramankštinti. Rašyti romanus jį verčia būtinybė prasimaitinti. Ir dar galbūt šiek tiek, paslapčia – visi tie žmonės, sutinkami kur tik pasisuksi: „čia [hipodrome] gali pamatyti galybę žmonių, nė nemėginančių nuslėpti nykiausių savo būdo bruožų – godulio, baimės, pykčio, – o tai padeda neatitrūkti nuo realybės ir nepamiršti, kokioj visuomenėj gyveni“ (p. 220).

Šitoj visuomenėj iki absurdo įnoringos Holivudo žvaigždės tėra viena iš daugybės mulkių rūšių. Apie kompozitorių avangardistą: „Buvo aiškiai matyti, kad jis *gimęs* Kurti [...], bičas *atrodė* kaip tikras genijus. Aš atrodau kaip indų plovėjas, todėl šitokie veikėjai mane visada truputį užknisa“ (p. 8). Apie buriuotojus: „Kažkokiu būdu daugumai jų aiškiai pavyko išsivaduoti nuo kasdienės gyvenimo nykumos. [...] Šiaip ar taip, man jie atrodė kvailai“ (p. 7). Apie rašytojus: „Daugiausia laiko jie sugaišta ne rašydami, o drabstydami vienas kitą purvais. Irzlūs ir susireikšminę strakalai, plepiai ir senmergės. Negi tai ir yra mūsų kūrėjai? [...] Veikiausia rašymas tai tik būdas išsikalinėti“ (p. 99).

Sutikęs tikrai puikų, malonų žmogų, Činaskis sakosi pasijuntantis šlykščiai. Tik nusmurgę baro klientai jam sužadina švelnius jausmus: „Visi šie nelaimėliai atrodė lyg pažymėti, akimirką pajutau didžiulį ilgesį ir tarsi koks Dostojevskis panūdau juos apkabinti, paguosti, suspausti glėbyje, bet puikiai suvokiau, jog iš viso to vis tiek nieko nebūtų, tik pajuoka ir visų mūsų pažeminimas. Pasaulis nuėjo per toli, ir vietos jame spontaniškam geranoriškumui vis mažiau. Kiekvienas turim to mokytis kaskart iš naujo“ (p. 50).

Štai toks liūdnas idealistas yra tas Činaskis. Jis pats kelia klausimą, kam gali būti įdomios girtuoklio blevyzgos. Jo nuomone, tik tokiems patiems girtuokliams – tačiau kuo jie blogesnė auditorija už išsilavinusius snobus?

Supratingosios žmonos paklaustas, ar kada nors įsivaizdavo, kad limuzinu važiuos į filmo, kuriam pats parašė scenarijų, premjerą, Činaskis purto galvą: „Niekada. Man pakanka ir to, kad nebereikia nakvoti parkuose ant suoliukų“ (p. 237). Melancholiška porelė iščiustytuose vakarėliuose neužsisėdi – namo traukia penkios katės, stebinčios juos savo dešimčia nuostabių akių.

Jim Carroll. *Krepšininko dienoraščiai*. Iš anglų k. vertė Gediminas Pulokas. K.: Kitos knygos, 2010. 248 p.

Kai mokiausi 10-oje klasėje, lietuvių kalbos mokytoja pasiūlė aptarti vieną neprograminę knygą – M. Burgesso „Heroiną“ („Alma littera“, 2002). Baisiausiai piktinausi tokiu parinkimu, juolab kad L. Carcaterros „Miegaliai, arba Pragaro virtuvės vaikėzai“ („Baltos lankos“, 2001) man iki šiol atrodo daug profesionaliau, įtaigiau parašytas ir, svarbiausia, *išgyventas* kūrinys. Jei mokytojai ir dabar ieško knygų paaugliams apie narkotikus ir gatvės gyvenimo žiaurybes, siūlyčiau ir vos ketveriais metais už L. Carcaterrą vyresnio taip pat iš Niujorko kilusio Jimo Carrollio „Krepšininko dienoraščius“.

Keista, kad ši knyga lietuviškai pasirodė tik dabar, filmas pagal ją su dvidešimtmečiu Leonardo DiCaprio sukurtas dar 1995 m. Tačiau buvo verta laukti: net nesidomint Jimo patirtimi, knygą galima skaityti kaip kuo smagiausios ir gyviausios kalbos pavyzdį. Būdamas 13–16 metų, J. Carrollis rašė dienoraštį ir turbūt apie savo sakinių stilių bei leksiką retai susimąstydavo. G. Pulokas iš širdies atliko sunkų darbą versdamas 7-ojo dešimtmečio Niujorko gatvių *riebią* ir emocingą kalbėseną: „prisiekiu savo subine, – viečiukė buvo tikrai ne šuns papas“ (p. 22). Lietuvių vaikėzams bus kur pasimokyti nerusiškų keiksmų.

Savo dienoraščius autorius suredagavęs išleido 1978 m. Juose šmėsteli antikarinės demonstracijos, Bobas Dylanas, ilgi hipiški plaukai. Jimą persekioja įstringančių liftų, metro baimės ir sapnai apie atominį karą. Bet ryškiausios konkuruojančios linijos yra krepšinis ir narkotikai. Ne vieną kartą Jimas pakliūva į laikraščius kaip jaunasis „krepšinio bitnikas“, *susiveikia* jis ir stipendiją privačioje mokykloje, kur išsiskiria kaip neturtingiausias. Šviesios jo sportinės karjeros perspektyvos yra žiaurus kontrastas visam tam mėšlui, į kurį jis galų gale įklimpsta. Žaisminga pradžia – klijai ir sirupas su kodeinu nuo kosulio: „Šiandien penktadienis, todėl visiems rūpėjo kuo greičiau nusitrenkt į Rytų upės parką, nusilakt, apsirūkyt ir prisiuostyt klijų. Būtent tai mes ir padarėme“ (p. 25). Jimas stengiasi vaizdingai aprašyti visus narkotinius potyrius, bet tikroji baisioji „intriga“ prasideda atradus heroiną, kurio pirma – nebepakartojama – dozė yra „lyg dešimt orgazmų vienu metu“ (p. 39).

Nuoširdžiai pagražindamas Jimas pasakoja apie savo ankstyvą seksualinę patirtį ir susidūrimus su visokiausio plauko iškrypėliais, kurių čia pilnos ir mokyklos, ir gatvės, ir viešieji tualetai. Prispirtas *lomkių*, jis parsidavinėja ne tik vyresnėms moterims, bet ir vyrams. Dozės vis auga, dėl policijos reidų brangsta narkotikai, Jimas su draugais bando apiplėšinėti žmones, nuvaryti mašinas, atsiduria pataisos kolonijoje. Jis pastebi susilpnėjus atmintį, bet tik sutiktas buvęs draugas atskleidžia, kaip labai pasikeitusi jo išvaizda. Malonumo narkotikai seniai nebeteikia, jie tiesiog būtini pakenčiamai savijautai: „pylė šaltas prakaitas, nuo šiknaskylės iki pakaušio krėtė drebulys, smegenys, atrodė, tuoj ištrykš pro ausis, sulig kiekvienu žingsniu jos skaudžiai daužėsi į kaukolę“ (p. 199).

Krepšinio ir narkotikų kovoje nugalėtojas aiškus iš anksto. Tačiau galiausiai Jimui svarbiau tampa nebe prarasta sportininko karjera, o tai, ar užteks laiko užrašyti eilėraščius, kurie ima tvenktis galvoje: „Kuo daugiau skaitau, tuo aiškiau ir kasdien vis giliau suvokiu, kad man būtina rašyti“ (p. 186). Šis labai ankstyvas poreikis įspūdingesnis už šokinėjimą nuo Harlemo tilto į upę, kuria kas 40 sekundžių praplaukia Ist Saido kanalizacijos turinys, ir staigiai žemyn krintančią paauglio gyvenimo kreivę. Būdamas paauglys, jis jau sugeba iš šalies matyti savo poelgių ir pasirinkimų prasmę ar beprasmiškumą. O suvokęs savo galimybes pajunta ir pareigą – kažkam tai gali būti svarbu, todėl privalu išlikti iki galo atviram ir nesileisti į abstrakčius samprotavimus. Fiksuodamas savo ir miesto gyvenimo diagramą ir tarsi nujausdamas, kaip neįtikimai kai kas gali pasirodyti patogiai ant sofos įsitaisiusiam miesčioniui, jis prideda priesaiką: „Čia jokio šūdo.“

Ačiū autoriui, kad knyga neturi laimingos pabaigos, kuri gadina jos ekranizaciją ir sugriauna numanomą prevencijos idėją. Draugų linijos, svarbiausi motyvai neapibendrinami – dienoraštyje lieka tik neprirašyti lapai. Jimas guli paslikas, nesugebėdamas net nušliaužti iki tualeto, ir nauji mokslo metai knygoje neateina. Dėl to vargu ar rastųsi drąsių mokytojų, kurie pasirinktų ne skaityti nuosaikų *popsą* paaugliams, o išeiti į ekskursiją po tikras gatves.

EMILIJA VISOCKAITĖ

Nuo ko žuvo Simas?

Pradėję nuo delikačių R. Demeniškio eilėraščių (XI.12), „Šiaurės Atėnai“ ėmėsi visai suprantamos ir reikalingos akcijos. Neduok tu Dieve, kad tokius tekstus ir samprotavimus spausdintų kitas savaitraštis. O „Šiaurės Atėnams“ viskas tinka, manykime, ir šiuo atveju savaitraštis nepraras skaitytojų; išskyrus gal vieną kitą cypdavatkį.

Ir nereikia manyti, kad obsceno kūrimas, kaip tvirtina V. V. Daujotė („Š. A.“, XI.26), nutrūko kažkur ties K. Binkiu. Net gūdokais socrealizmo laikais to buvo. Pamenu, kaip 1968 metų žiemą „Neringos“ kavinėje, pritardamas gitara, dainavo B. Okudžava: „Kultura, bliad’, kultura...“ Ir niekas dėl tokio vis kartojamo priedainio nesipiktino, nors „Neringos“ publika buvo gana rafinuota. O kokių eilių priskaitydavo mūsuose svečiuodamiesi M. Svetlovas, R. Roždestvenskis ir kiti. Nors nepėsti buvo ir mūsų anų laikų poezijos meistrai. Net švelniasielis P. Širvys, dirbdamas „Genyje“, sukūrė vaikams va tokį šedevriuką:

Ir mergaitės ieško Simo,
Ir berniukai ieško Simo,
Kurgi Simas? – nėra Simo,
Simas žuvo nuo pisimo.

Sūnus, kuriam ką tik sukako 40 metų, šias eiles iš autoriaus lūpų sako išgirdęs, P. Širviui viešint mūsų namuose, būdamas maždaug septynerių. Ir nieko neatsitiko, negirdėjau, kad jis pats kada nusikeiktų, nors žino (taip pat iš poeto lūpų) tą baisųjį Pauliaus trenksmą – „Pyyyzdu granatu!“ Galiu paliudyti, kad tą granatą poetas paprastai tardavo tada, kai prie stalo kompanija imdavo elgtis nepritinkamai ar nešvankiai. Tada Paulius sviesdavo tą keiksmažodį, mostelėdavo ranka ir atsikėlęs nueidavo.

Dabartinėje poezijoje obsceno yra parašę nebent G. Patackas ar T. A. Rudokas; postmodernizmas nėra palankus obscenui tarpti, nes jis pats – žemiau šito daikto. Be to, ir šiaip tikrovė, ypač virtualioji, pernelyg nešvanki, kad dar ir obsceno reikėtų.

Tuose pačiuose Dzūkijos miškuose, kur gyvena R. Demeniškis, stovi antkapis su užrašu: „Šioje vietoje tragiškai krito mergaitė, gindama nekaltybę.“ Stovėjome andai su drauge prie šito kapelio ir svarstėme: ar būtų prasmė šiandien ginti nekaltybę, kai ją įsiūlyti taip nelengva? Nebent ankstyvoje vaikystėje, kol neišaugai iš darželio ir tebeaudi „mergelės svajas“.

VIJŪKĖ KOJALAVIČĖ

Eduardas Limonovas apie nesėkmę ir sėkmę

Eduard Limonov. ***Nevykėlio dienoraštis.*** Romanas. Iš rusų k. vertė Darius Pocevičius. K.: Kitos knygos, 2010. 160 p.

Mano Limonovas liko tarp runkelių. Buvau apsiėmusi ravėti 0,5 ha. Iš dalgio pagamintas kauptukas, iki horizonto – vagos. Galulaukėj – kalvelė. Ant tos kalvelės kadaise būta sodybos: lyg ir puodų šukės, lyg ir ugniakuro liekanos, – pokariu numelioruotosios keramikos laikotarpis? Persiropšti per tą kalvelę mojuodama kauptuku, atsisėdi ant griovio krašto, perskaitai kelis puslapius ir atgal. Kedeni kedeni tą kultūrinį sluoksnį: „U nas byla Velikaja Epocha“...

Dešimtys knygų atmintyje nepaliko nė mažiausio pėdsako, o šita knyga man ir dabar brangi. Prisimenu daugybę detalių: štai proletarai švilpiant bomboms neįleidžia į slėptuvę motinos su kūdikiu ant rankų... Pasakotojui išsprūsta žiauroka replika: „Tikiuosi, jie mirė kentėdami baisiausias kančias...“ Šeimos albumas, kuriame nuotraukos klijuojamos taip, kad atitiktų vyraujančią ideologiją: viena meilė, viena tiesa, viena tėvynė. Pirmosios Liubkos, kurios sąmonė atsisako priimti brendimą ir su juo susijusius pokyčius, menstruacijos... Pagrindinis veikėjas, kentėdamas baisiausias fizines ir dvasines kančias, prideda į kelnes per vakarėlį, Kremliaus kurantams iškilmingai mušant Naujuosius metus... Kas yra ta Didžioji Epocha? Ir kur toji didybė? Žvelgiant vaiko akimis, visos epochos atrodo vienodai menkos... Beje, čia prisiminiau filosofės Nidos Vasiliauskaitės replikas apie vaikystėje stebėtus Sąjūdžio dėdes ir tetas...

„Slaptasis sąsiuvinis“ ar „Nevykėlio dienoraštis“?

Taigi kaip šiame kontekste atrodo „Nevykėlio dienoraštis“? Manęs – kaip ir anksčiau šią knygą recenzavusio Mariaus Plečkaičio („Š. A.“, III.19) – neįtikina tvirtinimai, kad ši knyga „laikoma aukščiausia E. Limonovo kūrybos viršūne“: ir „viršūne“, ir „aukščiausia“ – to tai jau tikrai per daug. O kalbant apie lietuvišką leidimą, tai šiuos teiginius diskredituoja ir kiti trūkumėliai: be jau minėto pleonazmo knygos viršelyje išspausdintoje anotacijoje, baltu ant juodo *(sic!)* užfiksuota šiurkšti gramatikos klaida: „jis ėmėsi rašyti dienoraštį, kuriame apmąstė savo nevykėliškumo priežastis ir *priėjo radikalios išvados* (= priėjo radikalią išvadą, priėjo prie radikalios išvados), kad šios civilizacijos neįmanoma reformuoti, ją reikia visiškai sugriauti...“ Esą tokia ir yra radikalioji šio kūrinio idėja... Tačiau ar tai tiesa? Pradėkime kad ir nuo pavadinimo. Nors rusiškai skamba kaip *Дневник неудачника, или Секретная тетрадь* – lietuviškas vertimas nežinia kieno valia pervadintas į „Nevykėlio dienoraštį“. Kitaip tariant, iš pavadinimo beliko vos pusė... Neperteikta labai svarbi informacija. Tai, ką autorius lokalizuoja Slaptajame sąsiuvinyje, – o tai yra sritis, kur glūdi stipresnis ar silpnesnis, rečiau ar dažniau, vienokiomis ar kitokiomis aplinkybėmis (pavyzdžiui, po ilgo priverstinio badavimo, kurį taip pat aprašo Limonovas) išlendantis kiekvieno žmogaus: „Na, dabar aš jums parodysiu!“, – paverčiama visa apimančiu dalyku.

Na, o apsišvietusi publika, žinoma, supras ir įvertins gera humoro doze užtaisytą granatą ant citrinos geltonumo knygos viršelio, už kurį reikėtų padėkoti dailininkei Marijai Mlinkauskaitei, – tiek granata, tiek spalva – aliuzija į autoriaus slapyvardį...

Turtuoliai irgi verkia

Taigi nors Dariaus Pocevičiaus vertimas turtingas žodyno požiūriu, stilingas, muzikalus, – ko vertas vien puikiai perteiktas kūrinio kompozicinį karkasą palaikantis mušamųjų – keiksmažodžių – ritmas, visgi susidarė įspūdis, kad šiaip jau ši knyga daugeliu požiūrių, taip pat ir stiliaus, yra įdomesnė, nei ją bandoma pateikti lietuviškai. Pavyzdžiui, Limonovas mėgsta elipses: *Они воспитанны, прилежны, никогда не скажут, не нарушают*. Be išleidimų šis sakinys galėtų skambėti taip: *Они воспитанны, прилежны, никогда (плохого слова) не скажут, (правил) не нарушают*. Rašytojas čia kalba apie tai, kad net labai turtingų žmonių (suprask, tai – kitos, pavykėlių, genties atstovai), dažniausiai moterų, akyse kartais įžvelgia klaikų liūdesį. Vienu sakiniu perteikiama tai, kad šių žmonių gyvenimas įspraustas į griežčiausius rėmus, ankštas ir sustabarėjusias formas, kurias kalbos lygmenyje atitinka klišės. Skaitytojas priverstas jas rekonstruoti, vadinasi – ir išgirsti. Taip sukuriama erdvė minčiai: tai ko visgi nepasakys, nepažeis? Kokia visų tų taisyklių ir tabu prasmė? Tačiau nekūrybiškas šio sakinio vertimas: „Jos išauklėtos, padorios, niekada nieko nepasakys, nieko nepažeis“ (12) – neperteikia, kokios sudėtingos moralinės ekvilibristikos sąlygomis gyvena ir ką priversti aukoti pavykėliai... Beje, dar norėtųsi pažymėti, kad rusų būdvardis *прилежный* – iš vaikams auklėti skirto žodyno ir reiškia „stropus, uolus, pastangus“. Pakeitus šį būdvardį žodžiu „padorios“ prarandama labai svarbi informacija, kuri susieja pavykėlius su stropaus mokinio, uolaus darbuotojo ir vykdytojo semantiniais laukais: „Jos išauklėtos, uolios, niekad nepasakys, nepažeis...“

Agurko sėklos iš...

Dar vienas pavyzdys: *Утро. Взглянул в унитаз на свое говно. Огуречные зернышки торчат из.* „Rytas. Žvilgtelėjau į savo išmatas unitaze. Kyšo agurko sėklos“ (56) – „Rytas. Žvilgtelėjau į savo išmatas unitaze. Agurko sėklos kyšo iš.“

Kartais nepastebėti praslysta tropai, pavyzdžiui, metonimija: *Мычали коровы, грозил рогами бык, падали и вздымались пейзажи, вечерами за камышовым озером орала украинская песня, студентка Нина и тракторист, наверное, ненавидели меня в это лето.* „Mūkė karvės, ragais grasino bulius, kilo ir leidosi peizažai, vakarais už meldų ežero girdėjosi rėksmingos ukrainiečių dainos (= plyšojo ukrainietiška daina), o studentė Nina su traktoristu (= traktorininku) tą vasarą turbūt manęs rimtai nekentė“ (107).

Klasikinis vyriškas riktas

Kai kurie netikslumai verčia dar kartą susimąstyti apie meninio vaizdo kūrimo principus ir tai, kad vertėjas, kaip ir autorius, turi nuolat vaizduotės akimis matyti tai, apie ką rašo: *Была у меня Лысая певица. Я обнаружил, что у нее увеличилась грудь. Я спросил – не кажется ли мне. Она подтвердила без комментария – «нет, не кажется, увеличилась».* „Apsilankė pas mane Plikagalvė dainininkė. Pastebėjau, jog jos krūtinė padidėjusi. Paklausiau, gal man tik taip pasirodė. Atsakė be jokių komentarų – „ne, nepasirodė, pasididinau“ (105). „Pasididinau“ – tai koketavimas. Jei ne koketavimas – tuomet išsamus atsakymas, o juk sakoma: „atsakė be jokių komentarų (= patvirtino be jokių komentarų)“. Tai akivaizdžiai disonuoja su bendra mizanscenos nuotaika, su kupina sutrikimo ir slepiamo liūdesio intonacija, – juk Plikagalvė Dainininkė (beje, tai dvinarė pravardė, todėl abu dėmenys turėtų būti rašomi didžiosiomis raidėmis) nėščia ir eis darytis aborto... Čia pritrūko įsiklausymo. Arba vertėjas, – iš anksto atsiprašau, jei klystu, – tiesiog nesuprato teksto: *увеличилась грудь* reiškia „krūtinė padidėjo“, bet ne „krūtinę pasididinau“... „Pasididinau krūtinę“ rusiškai būtų *увеличила свою грудь*.

Tarp šiukšlių ir dada

Bičiulio pakviestas į Hanso Arpo, vieno iš dadaizmo pradininkų, parodą, „Nevykėlio dienoraščio“ veikėjas pasiūlo kur kas rafinuotesnę pramogą: „Po kelių valandų mes patraukėme gatvėmis ir atidžiai stebeilijomės į viliojančias šiukšles (su kelnėm? su batais? su marškiniais? su auksu?), į viliojamai šnopuojančius juodus šiukšlių maišus – juos įsijautę apžiūrinėjome, uostinėjome – lūkuriuojantys atsitiktinumų medžiotojai. Kur kas įdomiau už Arpą“ (100). Vertėjas tik truputį pasavavaliavo, pakeitė konstrukciją, ir skaitantysis įstringa... Originalo sakinys sukonstruotas nepažeidžiant kalbos linijiškumo – taip, kad skaitytojas iš karto suprastų, jog kalbama apie viliojančius šiukšlių maišus, kuriuose gali būti skliaustuose išvardytų daiktų: *Через два часа мы пошли по улицам, погружая взоры в заманчивые пакеты (с брюками? с туфлями? с рубашками? с золотом?), заманчиво отдувающиеся черные мешки – разглядывающие, вовлеченные, принюхивающиеся, – ожидающие охотники за случайностью*. Dalyvis „šnopuojančius“ čia taip pat kelia abejonių, nes turi kartotinio veiksmo atspalvį, o šiukšlių maišas *atsipučia (atsipučiančius, atsidūstančius, kvapčiojančius, atsišniokščiančius, atsišvokščiančius)* tik kartą – tada, kai yra suspaudžiamas arba atlaisvinamas jį greitai atrišus: „Po kelių valandų mes patraukėme gatvėmis ir atidžiai stebeilijomės į viliojančius maišus (su kelnėm? su batais? su marškiniais? su auksu?), į viliojamai kvapčiojančius juodus šiukšlių ryšulius – juos įsijautę apžiūrinėjome, uostinėjome – lūkuriuojantys atsitiktinumų medžiotojai. Kur kas įdomiau už Arpą.“

Kaugė, gniūžtė ar stirta?

Anksčiau pateikti pavyzdžiai dar kartą įrodo, kaip svarbu, kad tekstą redaguotų ne teksto autorius: juk savo teksto žmogus nematai ir, kaip sakoma, negali matyti... Dėl to neretai į šipulius subyra kuriamas vaizdas, o skaitytojas apstulbęs klapsi blakstienomis: „Pamenu rugpjūčio šienapjūtę, jaučiais kinkytą vežimą su milžiniška, neaprėpiama šieno kauge, jaunus eržilus, lenktyniaujančius, kas vikresnis, ir metančius paskutines gniūžtes mums su Nina į viršų (= aukštyn)“ (107). Čia vertėjo be reikalo įterptas daiktavardis „kaugė“, reiškiantis, kaip nurodo DLKŽ, didelę javų ar šiaudų krūvą arba nedidelį kūgį, tačiau pastarasis visai be reikalo *suteikia kontūrus* ir prieštarauja tam, ką Limonovas išreiškia metonimija *необъятное чудовищное сено* (neaprėpiamas, siaubingas šienas). Na, o didžiausia šio sakinio bėda – gniūžtė. „Gniūžtė“, pasak DLKŽ, – tai sauja apimamas gniužulas. Todėl pavartojus šį žodį subyra sakinys, kuris turėtų alsuoti vitališkumu, jaunų raumenų jėga ir jaunyste. Tai trikdo kalbos jausmo nepraradusį skaitytoją. Čiumpu originalą: *И помню августовский покос, и как мы ехали на волах, везя необъятное чудовищное сено, и парни-кобели изощрялись в ловкости, забрасывая последние скирды к нам – к Нине и мне наверх*. Taigi vietoj „gniūžtės“ turėtų būti „stirta“ – „didelė šiaudų, javų ar šieno krūva“, – taip šį žodį apibūdina DLKŽ. Beje, šiuo atveju net ir išmonės, kuria neabejotinai pasižymi Pocevičius, nereikėjo, būtų pakakę žvilgtelėti į dvikalbį žodyną... Tame pat sakinyje pavartoto *кобель* tiesioginė reikšmė – šuo (patinas), perkeltinė – bobišius, gašlūnas, eržilas. Vertėjas pasirinko patį ekspresyviausią variantą – „eržilas“. Be to, šis atitikmuo zoomorfinis, kaip ir originale pavartotasis *кобель*. Puiku. Bėda tik ta, kad šiame kontekste vienas „eržilas“ irgi trikdo. Gal dėl kaimynystės su žodžiu „jautis“, kuris pavartotas tiesiogine reikšme? Kad ir kaip būtų, šiame kontekste Limonovas žodžio *кобель* vieno nepaliko, iš karto patikslino: *парни-кобели* (= vaikiai eržilai).

Ar kada nors važiavote per grikių lauką

Pirmiau minėtos detalės rodo, kad „Nevykėlio dienoraščio“ autorius – didis žodžio meistras. Ir nors erzina jam būdingas maskuliniškas narciziškumas ir humoro jausmo stoka, nors jis ir užsižaidžia kalbomis apie „švino gabalėlį“ bei „kerštingąją kulkelę“, visgi, perfrazuojant Plečkaičio recenzijos „Prie kulkosvaidžio – Limonovas“ pavadinimą, norisi tarti, kad Limonovas – ne tik prie kulkosvaidžio. Jis – ir lyrikas, ir iki skausmo jaučia gamtą: „Ar kada nors važiavote per grikių lauką? – O, apie ką man su jums kalbėti, jei jūs nesikratėte vežimu per grikių lauką...“ (107)

Pagulėkim ant pilvų

Sunku būtų ginčytis su tuo, kad Pocevičius iš tikrųjų yra, kaip Plečkaitis rašo jau minėtoje recenzijoje, „geriausiai rusų rašytojų keiksmų leksikoną išmanantis barzdočius“. Tebūnie! Negalima nesutikti ir su Plečkaičio teiginiu, kad šiam vertėjui puikiai sekasi perteikti visus įmanomus „intymiosios čakros įsikūnijimus“. Visgi kartais velnias ir čia ima ir pakiša koją. Štai, pavyzdžiui, analinio, beveik prievartinio, sekso scena. „Malonu, kai ji raičiojasi ir maskatuoja kojomis...“ (115) – toliau nebecituosiu. Aprašymas lyg ir sklandus, tačiau kažkas trikdo. Ir aišku kodėl: „maskatuoti“ reiškia plaktis kabančiam, tabaluoti, plevėsuoti... O juk mizanscena prasideda replika: „Pagulėkim ant pilvų“ (115). Taigi veikiausiai: „Malonu, kai ji raičiojasi ir kojomis beldžia (plaka ar pan.)...“ Juolab kad ir originale: *Приятно, что корчится и ногами стучит*... Beje, kalbant apie „intymiosios čakros įsikūnijimus“ šiame Limonovo kūrinyje, derėtų pasakyti, kad pasakojimo subjektas deda išties titaniškas pastangas bandydamas įspausti savo įnagiu pėdsaką Visatos matricoje. Bet ir čia pritrūksta nuoseklumo: iš filosofinių „pisu, vadinasi, esu“ aukštumų nuolat nusiritama į vulgariai sociologizuotus pamąstymus, kad, deja, A klasės („labai gražių, labai talentingų, labai turtingų“ (145) pisti netenka...

Į mauzoliejų su ėriuko kepuraite, arba Interpretavimo subtilybės

«Знаю я тебя, знаю, Лимонов. Ты на мавзолее в смушковой шапке стоять хочешь», – говорил мне один проницательный мужик из Симферополя. Ой хочу, ой на мавзолей хочется, и именно в смушковой шапке, или точнее, я бы ее кавказской папахой заменил, чтоб подичее. „Žinau tave, žinau, Limonovai. Tau į mauzoliejų su ėriuko kepuraite norisi“, – sakė vienas įžvalgus žmogus iš Simferopolio. Oi noriu, oi noriu į mauzoliejų, ne kitaip, kaip su ėriuko kepuraite, o dar geriau būtų, jei kaukazietišką papachą užsimaukšlinčiau, dar laukiniškiau atrodyčiau“ (123). Čia tikriausiai apsirikta: Edička nori ne tiek *į*, kiek *ant* mauzoliejaus, – bent jau taip yra originale, – ant kurio švenčių proga stebėdami paradus stovėdavo buvusios SSRS vadai.

Nukelta į p. 10

Būties, mirties ir nemirtingumo pasauliai

Jaroslavas Melnikas. ***Kelias į rojų.*** Siurrealistinis romanas, apysakos ir apsakymai. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2010. 341 p.

Jaroslavas Melnikas lietuvių literatūroje ryškiai turi savitą nišą, į kurią niekas rimčiau nepretenduoja. Štai ir šioje apsakymų ir apysakų knygoje dalį kūrinių sudaro mokslinė fantastika, juose veiksmas vyksta tolimoje ateityje. Kituose fantastinė plotmė įsiveržia į labai realistinę, buitinę mūsų laikų aplinką.

Apsakymo „Aliumininis šaukštas“ herojus su turistine grupe atsiduria iki tol nelankytos užsienio šalies mažame mieste. Jis eina pasivaikščioti vienas, nuklysta į siaurą gatvelę, kur visai nėra žmonių, bet viename kieme pamato pietaujančią šeimą ir nevalingai prie jų prieina. Pasirodo, ten jo seniai mirę tėvai ir jų sūnus, kuris lyg ir jaunesnis jo paties antrininkas. Atėjūnas priimamas natūraliai, kaip sūnus, lyg niekur nieko, bet palengva išryškėja veiksmo dalyviams nelabai perprantama kraupi mįslė. „Čia viskas buvo jam svetima, viskas, o jiems – sava. Ir Jegorovas negalėjo to suprasti“ (p. 50–51). Galiausiai personažas grįžta į turistų grupę, o skaitytojas palengva suvokia, kad ta visa nekalta užsienio kelionės situacija yra mirties zona – paties herojaus mirties.

Apysakaitės dydžio kūrinys „Nemirtingumas“ (pavadintas „siurrealistiniu romanu“) prasideda gyvenimiška tragedija: herojus sugniuždytas išeina iš krematoriumo, nes palaidojo žuvusią jauną žmoną. Tačiau parėjęs namo randa ją gyvą ir sveiką. Tada prasideda siurrealistinė kelionė, kurioje sapniškai klostosi skirtingos sąlyginės realybės plotmės. Kaip visada šio rašytojo kūriniuose, fantastika paradoksaliai įspūdingai siejasi su kasdienybės, buities elementais.

Novelė „Sugrįžimas“ iš pradžių atrodo kaip kokia pomirtinio gyvenimo parodija, bet pabaigoje įtaigiai plyksteli paprastas šio gyvenimo džiaugsmas. O pomirtinio gyvenimo siaubas – pragaras – gali pavirsti alkūniniu velenu, daug metų monotoniškai darbuotis mechanizme išlaikydamas žmogaus sąmonę, jausmus, prisiminimus (novelė „Viduje“).

Pirmoji knygos dalis pavadinta „Visada“. Tiesiogiai šios novelės nėra susietos, bet galbūt esminė užuomina glūdi paskutiniuose vieno teksto žodžiuose: „Tu vienas. Vienas šiame gyvenime. Visada“ (p. 115).

„Uodelis“, „Kelias į rojų“ – tik eseistiniai pasvarstymai. Kadangi jie paremti fantastinėmis prielaidomis, neapaugintomis įtaigesniu turiniu, įspūdis lieka blankokas. Tokio pat pobūdžio tekste „Laboratorija“ svarstoma apie Dievą kaip apie visagalį mokslininką, sukūrusį pasaulį. „Turbūt Dievo ir laboratorijos yra dieviškos, šiek tiek kitokios, jų net laboratorijomis pavadinti negalima. Nors ką mes galime žinoti?“ (p. 204) Iš tikrųjų nelabai ką galime žinoti, ir šie svarstymai nelabai prasmingi ir nelabai įdomūs, jie atrodo kaip rašytojo juodraštinės pastabos, kurios vėliau galėtų būti įdėtos į kokio nors personažo lūpas ar kaip kitaip panaudotos. Tiesa, kai kur juose esama distancijos bei ironijos, ir tada tai atrodo šiek tiek geriau, bet dar geriau Dievo „charakteris“ buvo sukurtas knygos „Pasaulio pabaiga“ apsakyme „Svečiuose pas Dievą“.

Įtaigiausi tie Jaroslavo Melniko kūriniai, kuriuose pasakojama kokia nors istorija. Tokių įspūdingų apsakymų ir apysakų yra ankstesnėse knygose („Rojalio kambarys“, „Pasaulio pabaiga“, taip pat įtaigus daugiaplanis romanas „Tolima erdvė“). Yra tokių kūrinių ir šiame rinkinyje: pvz., apysaka „Siela“ – savitai keistas mistinis pasakojimas apie vyro ir paukštės (erelio) meilę, kurioziškai išsiplečiančią iki lytinių santykių. „Jei žmona ir paukštė kuo skyrėsi, tai paukštės naudai – visuomet tylios, taurios, artimos ir nepasiekiamos, kupinos paslapties ir savo tegul sunkaus, negailestingo gyvenimo, tačiau gyvenimo be *sumaišties*“ (p. 239). Lėkšto miesčioniško gyvenimo ir laisvės laukinėje gamtoje priešprieša nėra originali ir nėra šioje apysakoje originaliai plėtojama psichologine prasme. Tačiau prašautumėme pro šalį, jeigu šio autoriaus kūryboje ieškotumėme originalios psichologinio realizmo raiškos. Realistinės psichologinės situacijos, nors pačios savaime pateikiamos gana įtaigiai, nors ir kiek stereotipiškai, yra veikiau tik pagrindas, nuo kurio atsispiriama fantastiniam skrydžiui į kitas plotmes. Visa esmė atsiveria „Sielos“ pabaigoje, kurios čia neverta išduoti, nes ji gali skaidriai nustebinti tik skaitant visą tekstą.

Be kita ko, kai kurie kūriniai, bylodami iš fantastinio lygmens, atveria įžvalgų į šio mūsų netobulo gyvenimo esmę, tarkim, jo tarsi ir tragišką, bet vienintelę mums tinkamą lemtį – mirtingumą. Apsakyme „Kodėl aš nepavargau gyventi“ įsivaizduojamas ateities pasaulis, kuriame žmonės nebemiršta, nes, kūnui nepataisomai gendant, sąmonė perkeliama į dirbtinai sukurtą kitą, jauną ir sveiką kūną: „Kartais aš ilgiuosi tokio gyvenimo tragizmo, jis savaime išnyko, kai tik kūno palaidojimas tapo vien simboliškas, mirties parodija. Tikrų ašarų ir tikro sielvarto parodija. Dabar žmonės vis dažniau atgyvenusį kūną numeta į šiukšlyną, tarsi sudėvėtą daiktą, kurį pakeis nauju“ (p. 20).

O kitur („Trečiojoje akmeninėje“) tolimoje ateityje atsisakoma nemirtingumo siekio, nes „padaryta baisi išvada: „amžinai gyvenančiųjų“ pasaulis bus degeneratų ir bepročių pasaulis. Žmogaus psichika pritaikyta mirtingam gyvenimui ir taip smarkiai jos pertvarkyti neįmanoma“ (p. 288).

Kaip minėjau, kai kuriuos Jaroslavo Melniko kūrinius galima vadinti moksline fantastika, nors gali tikti ir metafizinės fantastikos įvardinimas. Geriausiuose tekstuose šiurpūs siužeto poslinkiai, netikėtai kylantys iš paprastos kasdienybės, išveda į tokias vaizduotės erdves, kuriose mįslingai vienas ant kito klojasi kerintys ir kraupūs būties bei mirties pasauliai. Nors daiktinė ir emocinė tikrovė atrodo mums visiems labai pažįstama, šiose tyliai atsiveriančiose alternatyviose plotmėse niekuo negali būti tikras, ir skirtingos realybės bei košmaro plotmės geriausiu atveju susilieja į įtaigų ir sukrečiantį reginį. O kartais į fantastinių situacijų lūžius pažvelgiama su humoru.

LAIMANTAS JONUŠYS

Eduardas Limonovas apie nesėkmę ir sėkmę

Atkelta iš p. 9

Ėriuko kepurė Limonovui simbolizuoja visas nerealias SSRS politinio biuro narių turėtas privilegijas, na, o kaukazietiška papacha – tradicinis kazokų ir Kaukazo tautų vyrų galvos apdangalas – šiame kontekste galbūt laikytina anarchijos simboliu. Deminutyvas „kepuraitė“ čia gal ir nelabai tinka. Ironiškai ar tautosakinei intonacijai sukurti geriau tiktų „kepurėlė“, – beje, tai patvirtina ir paties Pocevičiaus ieškojimai su „kulkele“ ir „švino gabalėliu“... Tik noriu atkreipti dėmesį, kad čia jau prasideda interpretavimo subtilybės... Mano galva, nei ironija, nei tautosakinės intonacijos Limonovui nėra būdingos...

Eliminuoji mirtį – atimi gyvenimą

Prisiminus mauzoliejų, būtų galima pridurti, kad „Nevykėlio dienoraštyje“ daug ir įdomiai kalbama apie mirtį: „Niujorke beveik nesimato numirėlių. Įsigudrino juos nepastebimai iš gyvenimo pašalinti. Namuose lavonų, regis, nelaiko, neišguldo jų atsisveikinti panorusiems draugams. Tarsi dalį gyvenimo atima“ (18). Veiksmažodis „išguldyti“ reiškia paguldyti daugelį; taip pat – išvartyti, išlaužyti. Visgi leksinis šio veiksmažodžio junglumas, regis, labai ribotas: „liga visus išguldė“, „kruša išguldė javus“ – lyg ir viskas. Be to, šis veiksmažodis labiau susijęs su stichijomis, gamta. O rusų veiksmažodis *выставлять* reiškia ko nors pateikimą oficialiai vertinti, viešą eksponavimą.

Мой руммейт вначале сбрил бороду, теперь он постригся. Очевидно, он начал другую жизнь. „Manasis *roommate* prieš tai (= pirmiausia) nusiskuto, o dabar nusikirpo. Akivaizdu, kad pradėjo kitą gyvenimą“ (96). Nebūkime tokie tikri. *Очевидно* šiame sakinyje yra įterpinys... Rusų įterpinio *очевидно* reikšmė – turbūt, matyt.

Myliu smurtą!

Kelia abejonių kai kurie vertime pavartoti veiksmažodžiai: *человеку свойственно бояться, но и выглядывать на ужасное* – „žmogui būdinga bijoti ir žvelgti siaubui į akis“ (95). Rusų *выглядывать* turi žiūrėjimo vogčiomis atspalvį, todėl geriau tiktų „dirsčioti, žvilgčioti“, „žvelgti į akis“ skamba per daug herojiškai... Kelia abejonių ir labai išplėstas veiksmažodžio „myliu“ vartojimas. Gal jis ir pateisinamas, kai kalbama apie kertinę naratoriaus gyvenimo idėją: „Myliu smurtą“ (17), – juk tai ir yra jo Didysis Atradimas, bet kurių galų reikėjo rašyti: „myliu juoduosius pipirus, kvepalus ir likerį...“ (70) ir t. t.

Vertimo blizgesys ir skurdas

Vertėjas vertas pagarbos ir pagyrimo už tai, kad meistriškai išlaviruoja tarp tokių vingrybių kaip *шерочка с машерочкой*: „zosė su antose“ (36) – gal tik reikėjo didžiosiomis? Puikiai naudojasi gimtosios kalbos lobiais: „Princesė... Angelas – ryja mėsą gabalais kaip smakas...“ (49); „...maudžia šuniui ant uodegos išmestas gyvenimas“ (76)... Tačiau kartais suklumpa lygioje vietoje: *Писатель* [...] *был слаб на передок*, – jis verčia „rašytojas [...] silpnai atsilaikydavo sijonams“ (147). „Silpnai atsilaikydavo“ skamba kaip Bulgakovo posakis apie nebešviežią žuvį. Gal lietuviškiau būtų „lakstydavo paskui kiekvieną sijoną“ (vaikydavosi kiekvieną sijoną, neatsispirdavo sijonams)... Kliūva ir „toliau nuo nuodėmės“, ir „miręs sezonas“ (145). Tai rusų idiomų *от греха подальше* ir *мертвый сезон* pažodinis vertimas. Lietuviškai būtų „toliau nuo pagundos“, „tuščias sezonas“...

Ir, be jokios abejonės, redaguojant knygą reikia skaityti tikrai ne vieną, o gal ir ne du kartus. Tuomet lieka kur kas mažiau tų įkyrių klaidelių, kurios gadina bendrą gerą įspūdį: „maldos gerai nežinau (= nemoku)“ (13); „jau esu metuose (= jau netrumpą gyvenimą nugyvenau)“ (62); „joje buvo ir kažkas tokio, kas mane padarydavo laimingu (= laimingą)“ (73); „audra nenuginčijamai paliudijo, kad net *tokioje padėtyje* (= dabar, tokiom sąlygom) jis laimingas“ (39); „tokie regėjimai aplanko tik baisioje bėdoje, tik kartą gyvenime, ir ta būsena tik mirčiai lygiavertė (= ir tą būseną galima prilyginti tik mirčiai)“ (90); „vyriausioji duktė devynerių (= devynių) vaikų šeimoje“ (118); „tokioje būsenoje (= apėmus tokiai būsenai) man kildavo didžiulis pavydas“ (128)... Gramatikos klaida neretai suardo ir intonacinį piešinį: „kad tik kitų rankas jausti, be pykčio drauge pabūti...“ (21) – „kad“, kaip žinome, su bendratimi nevartojamas...

Praslydo ir neteiktinų leksemų: skaitlingesnė (7), žingeidieji japonai (19)... Ir pažodiškumų: *Жрет Эдвард курицу, как дерево твердую.* [...] *Горло ободрал и измазался, в жире весь*. „Ėda Edvardas vištą, kietą lyg pliauska. [...] Kaklą apkramtė, išsiterliojo, visas taukuose (= visas taukais išsiterliojo)“ (110).

Įdomus, tačiau kelia abejonių kai kurių okazionalizmų vertimas: *фальшивомонетничество* – „nepinigdirbiaujate“ (69); *носатенькие* – „nosingos“ (108) – kažin ar šie darybos modeliai lietuviški? Čia turbūt derėtų pažymėti, kad nors Limonovas šiame kūrinyje itin daug keikiasi, nelaužo rusų bendrinės kalbos normų ir, galima sakyti, nevartoja slengo.

Eduardas Limonovas – Rusijos prezidentas

Skamba netikėtai? Nenustebkite! Pastaraisiais metais Limonovas, gyvenęs JAV ir turėjęs Prancūzijos pilietybę, vadovauja nacionalbolševikų judėjimui, leidžia laikraštį „Limonka“ ir skelbiasi kandidatuosiantis Rusijos prezidento rinkimuose... Kitaip tariant, daro viską, kad sukeltų aplink save kuo didesnį ažiotažą... Taip, nes tai, ko labiausiai bijo panašūs personažai, – išgirsti, kad jie *niekuo neypatingi*, – 1996 m. rašė laikraštis „Коммерсантъ-Daily“. Man rodos, karminį marginalumą šiam autoriui trumpam pavyko praplėšti vienintele 1981 m. Prancūzijoje parašyta knyga „U nas byla Velikaja Epocha“, kuri, deja, į lietuvių kalbą kol kas neišversta. 1989 m. „U nas byla Velikaja Epocha“ išėjo ir SSRS. Išspausdinta žurnale „Znamia“, – kaip tik tas žurnalas ir gulėjo tada tarp runkelių, kaip rašiau pradžioje. Tačiau prisiekiu: niekas nepajėgtų nuravėti savo runkelių, jei galulaukėj gulėtų „Nevykėlio dienoraštis“...

...beje, už du ravėjimus tada gavau 200 kažkokių pinigų. Neprisimenu kokių. Rubliai jau tikriausiai buvo nuvertėję. Gal meškučių? Kurį laiką slėpiau juos tualeto bakelyje. Galiausiai iškilmingai investavau į švediškus aulinius batus. Teisę į šią investiciją įgijau laimėjusi loterijoje: mes, trys miestelio mokytojos, stebint profsąjungos atstovei, turėjome traukti burtus. Kaip minėjau, fortūna man buvo palanki... Paskui nelaimėjusios kolegės lyg ir bandė įtikinti, kad tie batai per dideli mano kojai, visgi apsiavusi juos pirmą kartą išvykau už geležinės uždangos. O 1991 m. sausio 13-ąją, ankstų rytą, prieš išvažiuodama iš rajono centro į Vilnių vienu iš užsakytų autobusų, prikimšau batus laikraščių, supakavau į dėžę ir palikau spintoje: nesinorėjo, kad tokį brangų ir gerą daiktą kaip nors sugadintų tankų vikšrai... Mąsčiau, ką paliksiu dukrai. Tada jai buvo septyneri...

IRENA POTAŠENKO

Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos projektą „Publikacijų apie vertimo teoriją ir praktiką skatinimas“ remia LR kultūros ministerija

JĀNIS ELSBERGS

Jānis Elsbergas – latvių poetas ir vertėjas. Gimė 1969 m. sausio 18 d. Rygoje. Ilgą laiką pasirašinėjo Jānio Rambos slapyvardžiu, kad išvengtų lyginimų su mama Vizma Belševica, laikytina viena iškiliausių Latvijos literatūros figūrų, ir vyresniuoju broliu Klāvu Elsbergu – žymiu šiuolaikinės kartos poetu, neaiškiomis aplinkybėmis nužudytu 1987 m. J. Elsbergas kurį laiką dirbo literatūrinių laikraščių redaktoriumi, vadovavo Rygos jaunųjų rašytojų sambūriui. Iš anglų į latvių kalbą išvertė Šekspyro, K. Vonneguto, Ch. Bukowskio, A. Millerio ir kt. rašytojų kūrinių. Taip pat verčia iš lietuvių kalbos. Išleido 4 poezijos knygas – „Tyriausias daiktas“ (*Vistīrākā manta*, 1993), „Rytinė kava“ (*Rīta kafija*, 1996), „Dauguvos bulvaras“ (*Daugavas bulvāris*, 2000) ir „Posmai“ (*Panti*, 2008).

„Mano muzika“ (laidos eskizas)

- *adomo senos plokštelės*
- *ieva kepa kiaušinius*
- *vėjo gūsio atneštas prieglobsčio kvapas*
- *(kažkas dėl amžinos meilės – patikslinti vėliau!)*
- *neišlėkusio paukščio balsas*
- *palaukti, kol akyse sudegs liepa ir rugpjūtis*
- *drugio gyvenimo alsavimas rudenį*
- *dvimetė kaimynų mergytė, kuri atneša man pliušinį katiną ir liepia: „Paglostyk!“*
- *choras iš visų anksčiau išvardintų (klausytis n kartų)*

•

ramus esu. tik
žodžių trūksta.
namuose taip tuščia kaip tik
begali juose būti.

ramus esu. bet akys
godžiai geria kas
neįžiūrima, ausys kas
neišgirstama.

esu ramus. tiktai
visą laiką
varstau burną ir kalbu,
ko negaliu išreikšt,
negaliu įrodyt.

tu matai,
ko neprisipažįstu,

(kokia trapi ramybė).

Pasakojimas iš šeimos gyvenimo

mano laikas turi peliuko dvasią
prieinu prie tavęs per saldų miegą
kramsnokime razinas
gerkime išlietą pieną
ir mažiems ir dideliems vaikams
tenka po trupinį

bet atsikeliu su vyturiais
anksti ir dalykiškai
žiūriu į miegančią tave
ir kvailai
pykstu
pats leidau miegoti

Vertė Greta Lisauskaitė

Kalnų žmonės

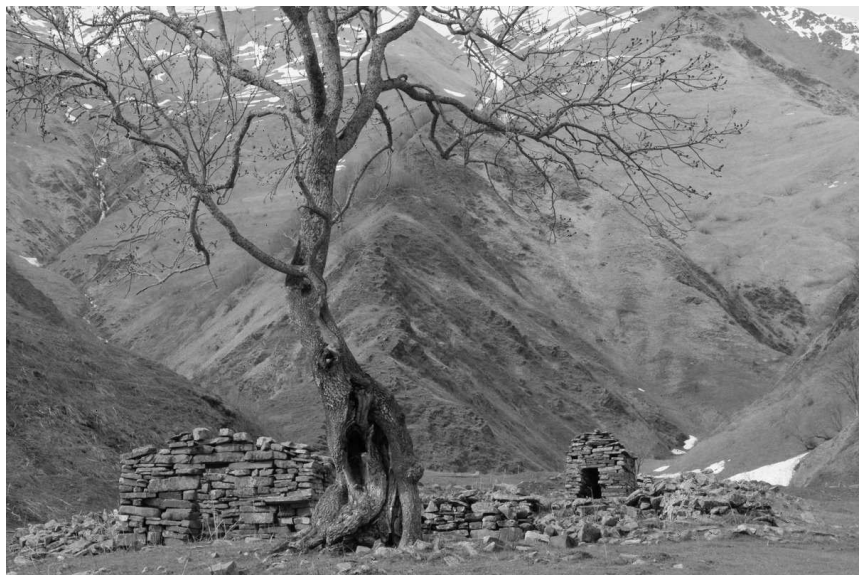

Chevsūrai – kalnų gyventojai – išsimėtę dar ne viename slėnyje. Visiškai uždaras slėnis, kuriuo teka Asa, leidžiasi šiaurėn, apsuptas aukštų kalnagūbrių. Išlikę tik keletas kaimų, o trejetas aukštų perėjų ir siena su Čečėnija šį slėnį atskiria nuo pasaulio. Žvelgiant nuo beveik trijų kilometrų aukščio Bogovatčosgelės perėjos rusvos uolos leidžiasi į jaukų vis žemėjantį slėnį, tolumoje pereinantį į mėlynuojančias kalvas, esančias kitoje sienos pusėje. Miniatiūrinė ir uždara erdvė. Gali ateiti pėsčias, atjoti arkliu arba atskristi malūnsparniu. Pasirinkimas nelabai didelis ir paprastas. Sako, anoje ingušų pusėje stovi visiškai balti bokštai, nes ten paplitęs toks akmuo. O Čečėnijoje, kaip ir visame šiame kalnų regione, būta bokštų su įvairiausiais rašmenimis, piktogramomis, bet dabar, po visų karų, jau mažai belikę, nes jie buvo naikinami kaip kariniai įtvirtinimai, o ne saugomi kaip istorijos paminklai.

Šota rodė knygą su piešiniais tyrinėtojo europiečio, tarp pirmojo ir antrojo Čečėnijos karo sugebėjusio apkeliauti, nupiešti ir aprašyti pamatytus bokštus-tvirtoves. Lyginant su senaisiais chevsūrų piešiniais – esama ir daug panašumų, ir skirtumų. Net nėra gerai žinoma, iš kurių laikų tos kriptogramos, tik aišku, kad jos atkeliavo iš seniau ir buvo įdėtos į IX–XII a. statytus bokštus. Jose galima rasti pavaizduotą ranką, tiksliau, delną, reiškiantį ir dangišką palaimą, ir valdžią. Kai kur jis pirštais aukštyn (valdžios simbolis), kai kur žemyn (palaiminimas). Aišku, šiuolaikiniai istorikai, vietiniai tyrinėtojai ir interpretuotojai nesutaria ir dėl galimų reikšmių, ir dėl istorinių datų.

Žinoma legenda apie Šatilį, esą šiose apylinkėse buvo užsilikusių kadaise kryžiaus žygiuose dalyvavusių riterių iš Prancūzijos, jie ir įkūrę šį miestą-tvirtovę, o jo pavadinimas kilęs nuo žodžio *château*. Net viena XIX a. fotografija vadinasi „Kryžiuočių palikuonys“. Joje matyti fotoateljė nusifotografavę chevsūrai, atkeliavę į Tbilisį su vis dar naudojamais šarvais ir skydais.

Roškos slėnis, kylantis priešais Datvis Džvarį, arba Meškos Kryžiaus, perėją, stebina erdve, atsiveriančiais kalnuotais toliais ir didžiuliais akmenimis, tarsi primėtytais iš aukštybių. Miškeliai baigiasi ties kaimu, įsikūrusiu tiesiog tarp garmančio upelio protakų ir krioklių. Aukščiau lieka tik pievos, akmenys ir klaidžiojančios gyvulių bandos. Eidamas aukštyn link Šaukio papėdės sutinku didelį juodą bulių. O ir jis, pasirodo, ne vienas. Su juo klaidžioja keliasdešimties įspūdingų jaučių banda. Smalsiai žiūri į mane. Ir aš į juos. Lietuvoje taip arti jaučių neičiau. Kalnuose jie ramesni. Leidžiasi fotografuojami, pasidairo ir paskui tarsi pagal vidinę komandą nudunda į kitą upelio pusę. Matyti, kad savarankiški ir vilkų nebijantys, paleisti visai vasarai ir tik kartais grįžtantys pas šeimininkus druskos palaižyti.

Už posūkio atsiveria didingas, uolėtas ir snieguotas Šaukio kalnas. Daugelis traukia pasižiūrėti Abodelaurio ežerėlių, atsiveriančių kalno papėdėje. Ežerų Gruzijoje tikrai negausu, o ir tie labai skirtingi. Šie tikrai neskirti plaukioti, rudens metu jie apsitraukę plonu linguojančio ledo sluoksniu.

Kai kalnų pievų žolė nugelsta ir maži krūmynai bei bukų miškai nusidažo ugninėmis spalvomis, pats nuostabiausias laikas čia keliauti. Geltona, raudona, skaidriai žalia spalvos kalnų šlaituose stebina unikaliais deriniais. Lyg kas nematoma ranka susodino įvairių spalvų krūmus vieną prie kito stačiuose, beveik neprieinamuose šlaituose. O viršūnės virš jų pabalintos šviežiu sniegu, kuris gerokai skiriasi nuo lietaus nurudinto, gelsvo, tirpstančio pavasarį.

Iš čia stačiomis perėjomis galima ropštis į Džutos slėnį. Šaukio perėja iš šios pusės atrodo kaip stati nuobiryno siena, o Džutos perėja, esanti slėnyje kiek dešiniau, bent iš pradžių vingiuoja ir arkliukais įveikiamu serpantinu. Apačioje dar karšta nuo saulės, o perėja pasitinka akinamai spindinčiu sniegu, užklojusiu visą balną. Nuo čia tarsi ranka pasiekiami grėsmingi uolėti kalnai, už kurių pasislėpusi Ingušija.

Stačiausioje vietoje Emilis rado nuostabiai taisyklingą kalnų krištolo kristalą. Pasirodo, ir jų čia esama. Tik reikia atidžiai žiūrėti po kojomis. Ūžaujant vėjui statau bokštą – vertikalę, bet rankos stingsta nuo sniego ir griaudėjantys kalnų debesys ima kelti nerimą. Bet kalnuose viskas kitaip, net šalia besisukiojantis debesis kartais nesugeba perlipti perėjos, taip ir žaibuoja anoje slėnio pusėje.

Džutos slėnis įsikūręs kitapus aukšto Sakornijos kalnagūbrio ir pasislėpęs už didingo, įspūdingai uolėto Šaukio kalno. Į stačiomis uolomis aukštyn kylantį Šaukį verta ilgai žiūrėti. Nesvarbu, iš kurios pusės prieisi, gali prie jo būti ir mėgautis kalno didybe, lekiančiais debesimis, tirpstančių ledynų šniokštimu.

Džuta skiriasi nuo kitų chevsūrų kaimų. Gal dėl to, kad jis įsikūręs labai aukštai – 2200 m virš jūros lygio ir pagal aukštumą laikomas antruoju kaimu Europoje, nusileidžiančiu tik Svanetijos Ušgulio kaimui, bet su juo nelygintinas. Ten ištisinis bokštų-tvirtovių miškas, o čia tik ilgų namų juostos nuostabaus kalno fone. Ir visur tas gyvulių išmindytas purvas ir mėšlas. Jau, matyt, tokia visų aukštikalnių kaimų karma. Šiame kaime sutikau nuostabią draugę – didelę, baltą, gintarinių akių Kaukazo aviganę. Po pirmo susitikimo viens kitam patikę patraukėm į kalnus. Su tokiu šuniu kalnuose jautiesi saugiau. Jis uodžia viską aplink ir grėsmingai urzgia išgirdęs kažką nepatikimą. Tik pailsėt su juo neįmanoma, nes tuomet jis tupiasi šalia ir meilinasi, o galva atsiduria kažkur virš manęs ir žavūs nasrai bei drėgnas liežuvis atrodo labai įspūdingai... O jis dar ir žaisti nori… Ar teko kada žaisti su nedidele meška?..

Chevsūrų ten apgyvendintas vienintelis Džutos slėnis. Žemiau jis pereina į Sno slėnį, kur jau prasideda Chevio teritorija. Jau minėjau, kad paskutinę Chevsūrijos ribą žymi akmenų bokštas turas.

Keletas chevsūrų kaimų šioje kalnagūbrio pusėje įsikūrę piečiau Šaukio. Žvelgiant į vakarus nuo perėjos tarp Čirdilio ir link Aragvio besileidžiančių slėnių, apačioje matyti rausvi Bakurchevio kaimelio stogai.

– O... – sako Šota, – mano pusseserė nutekėjo į šį kaimą. Dabar taip lengvai jos neaplankysi, tenka važiuoti didelį ratą per Ananurį.

Ant pačios perėjos stovi du bokštai turai. Vienas su akmeniniu, bet nuo laiko ir audrų suskilusiu kryžium bei keistai iškalinėtu piramidės formos akmeniu su atskirai įstatyta viršūne. Kitas bokštas su nedidele anga altorėliu, prie kurio uždegamos žvakutės. Nuo šios perėjos visa Chevsūrija atsiveria kaip ant delno – iki pat baltos snieguotos piramidės prie Čečėnijos sienos ir Didi Bobalo kalno, skiriančio ją nuo Tušetijos. Iš ten su savo dantyta viršūne gerai matosi ir Šaukis. Žvelgdamas iš aukštybių, atrodo, lengvai galėtum visą šį kraštą aprėpti, o slėniais eidamas turėtum mėnesių mėnesius klaidžioti.

MARIUS ABRAMAVIČIUS

Norintiems geriau pajusti senąją kalnų dvasią ir atmosferą siūlau perskaityti Važos Pšavelos kūrinį „Svečias ir šeimininkas“ (http://andemas.livejournal.com/48075.html).

Autoriaus nuotrauka

Tandemas, arba Kelionė literatūron

Atkelta iš p. 7

Susilaukusi dviejų vaikų – mergaitės ir berniuko – atsiverčiau mokyklinių laikų dienoraštį ir perskaičiau jame gal dešimtį eiliuotų tekstų, penkiais iš jų labiau susidomėjau, nes smilktelėjo man galvon, kad esama juose kažko, tai išdėliojau vieną paskui kitą ir užrašiau tam ciklui pavadinimą: „Kalba vaikiški piešiniai“.

1968 m. šis ciklas atsidūrė Kaišiadorių rajono laikrašty „Į komunizmą“, Černiachovskio kolūkio valdybos ir partinės organizacijos praėjusiais metais paskelbtame literatūriniame konkurse, skirtame „pažymėti garbingiausią jubiliejų – Tarybų valdžios penkiasdešimtmetį“.

Kaip jame rašoma, „apybraižos ir eilėraščiai labai pagyvino laikraščio puslapius, tapusius savotiška tribūna jauniesiems rajono literatams, kurie savo posmais stengėsi apdainuoti tarybinio žmogaus siekius ir ryžtą, veržimąsi į laimę, į ateitį“.

Nežinau, ką bendro su tais tarybinio žmogaus siekiais bei ryžtu galėjo turėti maniškiai eilėraščiai, sakykim, nors ir šis:

pirmas žmogaus piešinys – namas
vėliau – pakyla saulė virš jo
žolė išdygsta
žmogus atsiranda
vėjas kyla
padangė niaukias
ir pasakos rūmą nudažo
pirmosios ašaros

Naujuose Žaslių kultūros namuose tą dieną, kai buvo skelbiami nugalėtojai, susirinko žemdirbiai, partinės organizacijos ir kolūkio valdybos nariai, rajono jaunieji literatai, svečiai iš Kauno – „Nemuno“ žurnalo redakcijos atsakingasis sekretorius A. Kadžiulis, poetai R. Keturakis ir A. Dabulskis, prozininkas V. Žvirdauskas...

Tarp konkurso laureatų viešai paskelbta ir mano pavardė, kartu su kitais pirmą sykį tituluojant mane jaunąja rajono poete...

Rašinio, kuriame susumuoti Černiachovskio kolūkio literatūrinio konkurso rezultatai bei paskelbtos laureatų pavardės, pavadinimas ir vėl optimistiškai nuteikiantis – ILGAI ATMINTY PASILIKS.

O kitą dieną, kai iš Kaišiadorių rajono laikraščio „Į komunizmą“ redakcijos laukujų durų linkui slinkau ilgu ir menkai apšviestu koridoriumi, kojomis jau nebesiekiau grindų, akimis neįstengdama atsiplėšti nuo laikraštyje pirmą sykį išspausdintų savo eilėraščių eilučių.

Ir še tau – plojausi veidu tiesiai stiklo sienon!

Važiuodama autobusu Žaslių miestelio linkui, pasičiupinėdavau sutrenktąją savo nosį. Ją maudė be perstojo, tačiau nė per milimetrą nebuvo nukrypusi šonan, nors maudė prakeiktąją vis tiek.

Ir viskas buvo *beveik* gerai.

Po pamokos vėriau duris į mokytojų kambarį, akys užkliuvo už laikraščio. Jis buvo pamestas ant viršaus šiukšlių dėžėj su stambiomis raidėmis surinkta pirmojo puslapio vedamojo antrašte: PIENO GAMYBAI – VISŲ DĖMESĮ!

Trečiajame puslapyje (kaip paprastai tokiais atvejais) eilėraščiai... Mano pirmieji viešai paskelbti eilėraščiai.

Suspaudžiau tvirčiau lūpas, sugniaužiau kumščius, vis tiek akimoju išdžiūvo burna, nė seilės nuryti neįstengiau.

Po kurio laiko tuos pačius eiliuotus tekstus išsiunčiau „Tarybinės moters“ redakcijon.

Apie šiuos savo „nuotykius“ informavau ir savo sutuoktinį Jurgį Buitkų, tais metais dirbusį Žaslių vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoju.

Nežinia, ar tie faktai kažką ir jo viduje sujudino, o galbūt nulėmė ir kitos priežastys, bet nuo to laiko jį vis dažniau išvysdavau užgulusį ant stalo popieriaus lakštą ir *kažką* jame energingai berašantį.

Tikriausia jo nebetenkino įprastinė gyvenimo kokybė, kiti užsiėmimai labiau pradėjo masinti, ir rezultatų neprailgo laukti, „Tarybinis mokytojas“ išspausdino nemenkos apimties apybraižą.

Prieš jį nelabai kuo galėjau pasididžiuoti, iš „Tarybinės moters“ sulaukusi tokio turinio atsakymo:

Drg. Buitkuviene,*

Su Jūsų eilėraščiais susipažino visas redakcijos KOLEKTYVAS. Bendra nuomonė tokia, kad Jūs esate didelėje S. Nėries įtakoje. Vietomis tiesiog prasiveržia visiškas nuotaikos, įspūdžių, ritmo panašumas („Juokias jaunos akys – mylimą palydi“ ir kt.). Labiausiai patiko „Pirmasis žmogaus piešinys“. Jį kada nors vėliau išspausdinsime.

Linkime sėkmės!

ATS. SEKRETORĖ A. Baltrūnienė

Buvau „didelėje S. Nėries įtakoje“? Tuo džiaugtis ar dėl to apgailestauti ir liūdėti? Rašantis visada remiasi kitų patirtimi kaip natūralia kultūros dalimi, nuo jos negalima ir neteisinga būtų atsiriboti. Tai ėmiau savęs klausti: kas aš pati, kam reikalingas mano rašymas?

Man reikia pasakyti *tai*, ko S. Nėris nepasakė ar negalėjo pasakyti...

O ko ji *nepasakė*?

Vėl gilinausi į S. Nėries eilėraščius, stengdamasi geriau pačioje savyje susigaudyti.

Bet ne taip paprasta, kaip gali iš šalies atrodyti.

Tai diskutuodavom su J. Buitkum iki paryčių, o jau paskui, nė bluosto nesudėję, menkai ką perkandę, kulniuodavom mokyklon.

Bet ir mokykloj pabėgti nuo savęs nelengva.

Vis klausinėdavau: kas dar nepasakyta, o kas jau pasakyta?

Gal laukti įkvėpimo, ir jis man padiktuos, ką reikia užrašyti, bet jis vis delsė aplankyti...

Galbūt eilėraščio tekstan turėčiau suimti „kasdieniškas smulkmenas“, kurios iš esmės labai svarbios, jei jas pro labai tankų rėčio sietą išsijočiau...

Tokiam triūsui reikalinga vienuma, nors ir nedidelis, tačiau tik tau vienai skirtas trobesio kampas, kuriame galėtum netrukdoma susitelkti.

Bet ne viena juk gyveni, ir tokio kampo namuose nėra.

Ir pagaliau tu moteris, ne veltui perspėjo mane senelė, kad knygas teks į šalį atidėti, kai šeimoje gyvensiu.

Nors vyras geranoriškas bei supratingas, jis žino, kad lengvai nepasirašo niekas, tačiau abu mes verčiami galvoti, kuo pamaitinti šeimą, aprengti ją, vaikai juk du – berniukas ir mergaitė – o pinigai vis tirpsta, nepraktiški abu, galų nesiseka sudurti, tai nuolat prasiskolinę, skolas šiaip taip užkamšom, mažai kas iš algų belieka, tada vėl skolinamės, ta pasaka kartojasi kiekvieną mėnesį beveik be permainų, rytais kulniuojam į mokyklą, vaikai paliekami lopšely, o naktį nesimiega ir jam, ir man, abiem pašlijo nervai, mums kraują nerimas užnuodijo, tabletėm jį malšinam, įkyri aplinka, dar šunys loja po langais, beglobės katės trainiojas po kiemą, sąsiuviniai ant stalo, susikaupė jų stirtos, o rašomuosius reikia ištaisyti, abu lituanistai, vis trukdžiai trukdžiai, bemiegėm naktimis svarstau, kaip rasti žodį tinkamą šiai pajautai išreikšti ar suvokimo blyksniui, kurie atrodo tokie svarbūs, kelies iš lovos, užrašai, kad nepamirštum, nusivili, kai rytą perskaitai, ne tas, visai ne tas, ne tai norėjai pasakyti, svarbiausia užmiršai, prasprūdo, nugarmėjo nebūtin, o laikrodis skaičiuoja valandas, tuojau vėl keltis...

Jam sekasi kur kas geriau, apsakymų ne vieną jau parašė, kelias apybraižas, negalima trukdyti, tikriausiai jis talentingesnis už mane, imlesnės dvasios ir platesnių akiračių, kam Dievas davė, tam ir dribtelėjo, o man, o man, kas man daryti, kur savo nerimą padėti, kur nugramzdinti jį ar išsprogdinti, tuomet jau būsiu nebe aš, ir pagaliau, ar aš jo priedas, tegu ir talentingo vyro, gal jam esu tik veidrodis, į jį pažvelgęs, jis lieka savimi patenkintas, nes veidrodyje sau pačiam patinka, o aš, o kaipgi aš, kaip man toliau gyventi?

Tandemas, mums išeitis viena – tandemas!

Sutinka jis, ne tik neprieštarauja, bet džiaugias tuo ir skatina rašyti, jis tiki manimi, kad aš pajėgsiu, nuvilti jo nenoriu, negaliu, nors nežinau, aš nuolat abejoju savimi, pati sau prieštarauju ir vis dėlto rašau ne vien tik popieriuj, dažniau galvoj.

O rezultatai?

Jau pora mėnesių „Tarybinė moteris“ žada spausdinti vis tą patį *vienintelį* mano eilėraštį...

Siunčiu jai keletą naujų, pačių naujausių savo tekstų.

Atsakymo netrukus susilaukiu, man tenka pripažinti, redakcija ši mandagi, ne taip kaip mūsų dienomis, kai laukiama atsakymo jei ne metus, tai pusmetį ar neribotą laiką.

Štai ką rašo gerbiama A. Baltrūnienė:

Dėkojame už nuoširdų laišką. Jūsų prisiųstuosius eilėraščius pateikiau svarstymui, tačiau jie nesulaukė pritarimo. Kūrinėliams stinga poetinės jėgos, jie kiek naivoki. Taigi, užplanuotas lieka vienas eilėraštis „Pirmasis žmogaus piešinys“.

Taigi – „Pirmasis žmogaus piešinys“...

Geriau nei nieko, juk geriau? – vėl raminu save, nors protestuoju visom mintim, jausmais ir pojūčiais, vis klausinėdama savęs ir jo: *kodėl, kodėl, kodėl?*

Kodėl taip greitai skubama tekstams užklijuoti etiketes, kai rašoma: „Kūrinėliams stinga poetinės jėgos, jie kiek naivoki.“

– Tokie sprendimai tuščias darbas? – vėl kantriai laukiu jo atsakymo.

Jis neskuba man atsakyti, tai man belieka tęsti pradėtą monologą:

– Tu patikėk, tokio pobūdžio sprendimai man visiškai nieko nereiškia, nes argi įmanoma kurį iš tekstų pasverti ar išmatuoti jo poetinę jėgą... Ir argi taip blogai, jei kūrinėlis naivokas?

Jis sako: nesikrimsk, atvėsk, tai blusos įkandimai...

Taigi kad blusos, o galbūt atvirkščiai?

Gal aš pati – kaip musė – veržiuos į medų?

J. Buitkaus pirmieji apsakymai respublikinėje spaudoje pasirodė 1969 m., o savo pirmąją prozos knygą „Pavasarį gimęs“ (rankraščiuose ją vadino „Atsisveikinimas“) „Vagos“ leidykloje išleido 1972 m., ir iš karto su viena knyga (ne dviem, ne trim, kaip buvo įprasta tais metais) jis buvo priimtas Rašytojų sąjungon kaip perspektyvus ir daug žadantis prozininkas.

Mano pirmoji prozos (ne poezijos!) knyga „Veidas“ toje pačioje leidykloje išleista 1978 m., taigi atsilikau nuo J. Buitkaus šešeriais metais ir nebuvau priimta Rašytojų sąjungon.

Paskui ganėtinai ilgai užsitęsė mums abiem pertrauka.

Maždaug keturiolika metų.

Kas nulėmė mudviejų abiejų tylą?

Abiem visiškai skirtingos ir *kažkuo* tapačios aplinkybės, ne veltui jau anksčiau esu jums sakiusi, kad kelionę literatūron pradėjome nuo savanoriškos mudviejų sąjungos arba tandemo, o tandeme esama ir minusų, ir pliusų, ir dar *kažko*, kas nelengvai atsekama ir išanalizuojama.

INEZA JUZEFA JANONĖ

*1968 m. savo kūrybą skelbiau Buitkuvienės pavarde.

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1620 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.

Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnus“ remia: Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita AB banke „Swedbank“ (kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019